

DESPRE ALEGEREA MIRESEI LA ÎMPĂRAȚII ICONOCLAȘTI (SECOLUL AL VIII-LEA – PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL IX-LEA). ÎNTRE POLITICĂ ȘI FRUMUSEȚE

Cornelia POPA-GORJANU*

On the Choice of Bride for the Iconoclastic Emperors (VIII–IX Century): Between Politics and Beauty

Abstract. *This study aims to analyse the phenomenon of bride shows used in the iconoclastic period, up to the end of the ninth century, to choose the wife of the heir to the throne in the Byzantine Empire. The sources of the time – chronicles, hagiographic writings, correspondence – recorded information about these beauty or bridal contests, which were organized at the Imperial Court. The occurrence of the bridal contests is related to the iconoclastic emperors' attempts to emphasise the importance of imperial families. The imperial birth chamber (built in the same period), the presence of the Empress at the ceremony at the Imperial Court, and the bridal contest itself all highlight the role and position of the emperor's wife in the Byzantine imperial ideology of the iconoclastic period.*

Keywords: *Irene of Athena, Maria of Amnia, Euphrosine, Theodora, Theophilus, Constantine VI, bride shows.*

Cuvinte-cheie: *Irina din Atena, Maria din Amnia, Euphrosina, Teodora, Theophilus, Constantin al VI-lea, concurs de mirese.*

Din primele secole bizantine, izvoarele scot în evidență importanța femeilor din familia imperială, în calitatea lor de mame, soții și surori. Conform acestor surse, ele puteau exercita o putere considerabilă la Curtea imperială și puteau influența anumite decizii ale împăratului. Nu existau reglementări clare în acest sens, dar societatea bizantină accepta destul de ușor deținerea puterii de către femeile din familia imperială¹.

Statutul împărăteselor era reflectat prin participarea la ceremonialul care însoțea desfășurarea programului zilnic de la Curtea imperială. Existau anumite secvențe care solicitau prezența obligatorie a împărătesei. În calitatea ei de consoartă a împăratului, împărăteasa trebuia să-și asume poziția la Curtea imperială, ca partea ei de parteneriat. Acest lucru se înțelegea prin imaginea care-i era creată și pe care trebuia să o întrețină. De exemplu, ea

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România; e-mail: corneliap@uab.ro.

¹ *Familia imperială* din Bizanț nu are sensul pe care îl are *familia regalis* în Europa Apuseană. Corespondentul grec pentru *familia* din limba latină este *γένος* (*genos*) și se referă la părinții consanguini și la cei prin căsătorie. Acest termen a fost folosit pentru familia imperială. Mai există unul pentru totalitatea locuitorilor, *οἰκία* (*oikia*), niciodată utilizat pentru familia imperială. Cuvântul *παλάτιον* (*palation*), *palat*, a fost distinct de *familia imperială* și nu putea fi vorba de o comunitate de origine; *palatul* desemna edificiul și administrația care lucra acolo și niciodată membrii familiei imperiale, care aparțineau unei lumi cu totul diferite (Schreiner 1991, p. 182-183).

conducea, în paralel, ceremonialul în varianta feminină, adică primea soțiile senatorilor care veneau în audiență la împărat, și care aveau ranguri echivalente soților lor², altfel spus, se organizau două recepții oficiale simultan, una rezervată femeilor, iar cealaltă bărbaților.

Împărătesele aveau Curtea lor, separată, cu aparatul birocratic aferent, eunuci, gărzi, tezaurul propriu, proprietăți și resurse financiare. Pe lângă audiențele solemne acordate soțiilor de senatori, împărătesele trebuiau să supravegheze activitățile din partea palatului destinată femeilor și a celor care implicau educația copiilor. Ele desfășurau activități și în afara Palatului, cum ar fi pelerinaje, vizite la biserici, mănăstiri și altare, trebuiau să susțină cu daruri și financiar, din tezaurul propriu, construirea de biserici și mănăstiri, așezăminte filantropice etc. Chiar și atunci când erau înlăturate de la putere, unele dintre ele continuau să fie active și să rămână importante pentru imperiu³.

Se aștepta din partea lor să nască copii, având responsabilitatea creării unei dinastii, atât de râvnite de fiecare împărat de la Constantinopol, acest obiectiv fiind desigur prezent și în perioada iconoclastă, de care ne vom ocupa în acest studiu⁴. Nașterea unui moștenitor de gen masculin, cel puțin, căruia să i se poată transmite puterea imperială, precum și alegerea pentru acesta a unei mirese potrivite erau, de asemenea, îndatoririle unei soții de împărat.

Transmiterea ereditară a puterii devenea un deziderat urmărit chiar din primele momente ale domniei. Putem observa această preocupare chiar din secolul al IV-lea, din vremea lui Constantin cel Mare (305-327), care i-a ridicat la rangul de *caesar* pe cei patru fii ai săi, cu intenția de a le transmite puterea.

În acest context, căsătoria moștenitorului tronului devenea foarte importantă și alegerea miresei se transforma într-o decizie strategică și politică care urmărea consolidarea puterii împăratului și a familiei acestuia. Atenția

² În Bizanț, atunci când cineva intra în elita societății și primea o funcție administrativă, investirea lui se făcea printr-un ceremonial special dedicat acestui eveniment, în care erau atribuite titlul, costumul și însemnele serviciului. Soția celui investit primea același titlu, dar în varianta feminină. Astfel, soția unui *kandidatos* primea titlul de *kandidatissa* și ea trebuia să se înfățișeze la Curte într-o ținută corespunzătoare și care să nu o incomodeze în îndeplinirea ceremonialului (vezi Herrin 2007, p. 174-175; McCormick 2000, p. 280; McCormick 1987, p. 203-204).

³ Herrin 2013, p. 177-178, 219-233; Herrin 2014, p. 55-56.

⁴ Împărații bizantini au încercat întotdeauna să asigure succesiunea propriei familii, contrar principiului liberului arbitru, dar fără prea mari reușite înainte de secolul al VIII-lea. Între anii 717 și 1056, adică în perioada a trei dinastii, au fost doar patru împărați care nu au avut vreo legătură directă sau matrimonială cu o mare familie. Altfel spus, această perioadă a fost dominată de trei familii, care și-au legat nașterea nu de o persoană, ci de o regiune, Leon al III-lea, întemeietorul dinastiei isauriene sau siriene, de Germanicea din Siria, Mihail al II-lea, întemeietorul dinastiei amoriene, de Amorion, iar Vasile I, primul împărat al dinastiei macedonene, de Adrianopol (Schreiner 1991, p. 182).

noastră se va îndrepta asupra importanței și modului în care a fost aleasă mireasa moștenitorului la tronul Imperiului Bizantin în perioada iconoclastă, secolul al VIII-lea și prima jumătate a secolului al IX-lea. Mai întâi însă trebuie făcute câteva precizări legate de oficierea căsătoriei în Biserică. Aceasta, din dorința de a creștina și de a supraveghea ritualul căsătoriei, a intervenit treptat în consfințirea legăturii dintre cei doi logodnici, respectiv miri. Unii Părinți ai Bisericii, ca Ioan Gură de Aur, au condamnat obiceiurile păgâne legate de căsătorie, mai ales contractul și schimbul de daruri, acuzând că acestea ar fi doar negocieri financiare în interesul părinților, „Căsătoriile de acum nu sunt căsătorii ci neguțătorie de bani, târg”⁵. El îi sfătuia pe creștini să le fie binecuvântată căsătoria de către preot:

„Să chemați preoții ca prin rugăciunile și binecuvântările lor, să întărească unirea dintre soți, pentru ca dragostea soțului să crească, iar cumințenia soției să se mărească; [...] soții vor duce o viață plină de bucurii [...]”⁶.

În secolul al IV-lea, preotul putea fi chemat pentru a binecuvânta căsătoria, dar acest lucru se făcea în cadrul unei ceremonii civile, în casa părinților unuia dintre miri. Căsătoria era deja văzută ca o „taină” direct legată de Euharistie, care transformă trupul într-un locaș al Duhului Sfânt. Atunci când vorbeau despre nuntă, Părinții Bisericii se raportau la Nunta din Cana Galileei, la care a participat și Isus Hristos, acolo unde „[...] a împodobit-o [nunta] cu prezența Lui și cu daruri – și daruri mai mari decât toți a adus la nuntă, preschimbând firea apei în vin [...]”⁷, și care era înțeleasă ca moment euharistic care îi transforma pe miri într-un singur trup curat, binecuvântat de Dumnezeu. Dar, înțelegerea civilă, adică schimbul de contracte, zestrea și cadourile de nuntă dintre cele două familii, reprezentate de părinții mirilor, a continuat să rămână foarte importantă. Totuși, în Armenia, de exemplu, slujba căsătoriei în biserică exista încă din secolul al IV-lea. Aceasta este pomenită din vremea patriarhului Nerses I (364-372), iar în Occident începând din secolul al V-lea⁸.

Atunci când se făcea binecuvântarea logodnicilor de către preot, se folosea schimbul de inele, iar în cazul mirilor se obișnuia încoronarea lor, așa cum se face și astăzi în Biserica Ortodoxă⁹. Ioan Gură de Aur considera că încoronarea mirilor simboliza victoria cuplului creștin asupra plăcerii carnale: „Pentru aceasta se pun cununii pe capete, semn al biruinței, pentru că nebiruiți

⁵ Ioan Gură de Aur 2007, p. 23.

⁶ Ioan Gură de Aur 2003, p. 166.

⁷ Ioan Gură de Aur 2004, p. 8.

⁸ Schreiner 1991, p. 105.

⁹ Meyendorff 1990, p. 104.

făcându-se, așa se apropie de patul nunții, de vreme ce nu au fost biruiți de plăcere”¹⁰.

Din secolul al VI-lea, în cazul căsătoriei imperiale, se obișnuia ca patriarhul să binecuvânteze mirii, în biserică. Obiceiul schimbului de daruri se va păstra și în perioada bizantină. Totuși, nu se poate vorbi de căsătorie ca Taină. Începând cu secolul al VIII-lea, apare obiceiul ca mirii să meargă la biserică și să aștepte în fața altarului în timpul Sf. Liturghii până când preotul rostea o rugăciune scurtă de binecuvântare. Tinerii primeau împărtașania din *parabarul comun* și apoi puteau pleca. Important era ca amândoi să fie împărtașiți, altfel nu era considerată *căsătorie în Hristos*. La sfârșitul Sf. Liturghii, mirii se întorceau în biserică pentru a primi fiecare coroana de nuntă, *stephanoi*, de la patriarh apoi probabil mâinile le erau unite/împreunate, după care se făcea schimbul de inele, apoi puteau pleca¹¹.

Cu timpul, binecuvântarea mirilor de către Biserică a devenit obligatorie. Prin *Novella 89*, a împăratului Leon al VI-lea (886-912), această cerință a devenit oficială, iar Biserica și-a asumat în exclusivitate acest rol:

„Așadar, astfel cum pentru adopție am ordonat ca actul să fie făcut în bună rânduială sub oblăduirea Bisericii, tot astfel ordonăm să fie consfințită căsătoria prin mijlocirea dumnezeieștii binecuvântări, așa încât în cazurile când candidaților la căsătorie această instituție nu li s-a părut potrivită, căsătoria va fi de la bun început nevalidă, iar o astfel de coabitare nu se va bucura de drepturile căsătoriei. Căci între celibat și căsătorie nu există o cale de mijloc fără de cusur. Te gândești să-ți întemeiezi o familie? Ești nevoit să respecti regulile căsătoriei. Dacă căsătoria nu-i pe placul tău, rămâi neînsurat. Iar în felul acesta, pe de o parte nu vei întina căsătoria, iar pe de alta – nu-ți vei ascunde căsătoria neîmplinită sub masca minciunii”¹².

Iconografia creștină a căsătoriei a furnizat elemente semnificative asupra acesteia și referitoare la binecuvântarea de către Biserică a căsătoriei și a familiei imperiale bizantine. Exemplele cele mai cunoscute sunt minunatele mozaicuri din catedrala Sfânta Sofia, unul reprezentându-i pe împărăteasa Zoe și pe soțul ei, Constantin al IX-lea Monomahul (1042-1055), așezați de o parte și de alta a lui Isus Hristos care îi binecuvântează (**fig. 1**).

Celălalt mozaic îi reprezintă pe împăratul Ioan al II-lea Comnenul (1118-1143), soția sa, Irina/Irene (Εἰρηνη)¹³, împreună cu fiul lor, Alexios.

¹⁰ Vezi Ioan Gură de Aur 2020, p. 91.

¹¹ Pentru folosirea inelelor și a coroanei la căsătorie în perioada romană târzie și primele secole bizantine, vezi și Vikan 1990, p. 145-163.

¹² *Léon le Sage* 1934, p. 280.

¹³ Se impune a se face unele precizări în legătură cu modul în care se transcriu în limba română numele de persoane și de localități. Nu există o uniformizare în această privință. De exemplu, în limba română Irene a devenit Irina, fiind folosită însă și varianta în limba greacă a numelui; Nikephoros a fost tradus ca Nichifor, iar Theophanes a devenit Teofan. În lucrarea *Istoria*

Cei trei din al doilea mozaic, sunt așezați în fața Maicii Domnului, aducându-i daruri (fig. 2)¹⁴.

Fig. 1. Împărăteasa Zoe și soțul ei, Constantin al IX-lea Monomahul

Fig. 2. Împăratul Ioan al II-lea Comnenul, soția sa, împărăteasa Irene (a) și fiul lor Alexios (b)

Alexios este prezentat ca un moștenitor direct, ca viitor împărat și continuator al dinastiei. Probabil Irene aducea mulțumiri Maicii Domnului

Imperiului Bizantin, Nicolae Bănescu a folosit varianta grecească a numelor, în timp ce alți istorici au preferat formele românești ale numelor sau le-au folosit pe ambele. În istoriografia de limbă engleză, dar și în cea franceză, se uzitează fie varianta latină a numelor, fie cea greacă, cum este cazul împăratului de la începutul secolului al VII-lea, *Heraclius* – *Heraklios*.

¹⁴ Fotografiele sunt din colecția proprie.

pentru că a ajutat-o să-și îndeplinească misiunea de a susține dinastia (a născut patru fete și patru băieți). Dar, deși Alexios a fost reprezentat ca moștenitor al tronului, puterea imperială a fost preluată de cel mai tânăr dintre cei patru fii, adică de Manuel Comnenul.

Prezența lui Isus Hristos și binecuvântarea cuplului imperial extindea semnificația momentului dincolo de îndatoririle reciproce ale celor două persoane unite prin căsătorie, la cea a împărăției. Era binecuvântată asocierea și implicarea lor ca cei care stăpâneau și guvernau imperiul¹⁵. Aceste imagini reflectă rolul dinastic pe care împărăteșele l-au avut ca soții și susținerea pe care trebuiau să o ofere soților lor, împărații. Mai există și alte exemple de imagini reprezentând încoronarea celor doi miri chiar de către Isus Hristos, fie pe monede comemorative, sarcofage, inele, vase de sticlă aurită sau obiecte de fildeș, fie pe manuscrise¹⁶. Voi încerca să exemplific doar din ultima categorie.

Cele mai timpurii texte referitoare la ceremonia religioasă a nunții/căsătoriei oficiată separat de Sf. Liturghie datează din secolul al VIII-lea¹⁷. Manuscrisul, numit *Barberini graecus 336*, cuprinde printre altele și rugăciunile pe care preotul le rostea în timpul oficierei logodnei:

„Dumnezeule Cel veșnic, care pe cele despărțite le aduni într-o unire și ai pus iubirea o legătură sufletească cu neputință de rupt; care i-ai binecuvântat pe Isaac și Rebeca și i-ai arătat moștenitori ai făgăduinței Tale. Însuți binecuvântează-i și pe robii Tăi aceștia călăuzindu-i spre tot lucrul bun. [...] Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce Ți-ai logodit dintre neamuri/păgâni Biserica, fecioară curată, binecuvântează logodna aceasta, unește și păzește pe robii Tăi aceștia în pace și înțelegere [...]”

precum și rugăciunile la oficierea căsătoriei:

„[...] Pentru ca să se binecuvânteze nunta aceasta ca și aceea din Cana Galileii, Domnului să ne rugăm. Pentru însoțirea și buna înțelegere fraților noștri (N și N) și pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm. Pentru ca să se binecuvânteze cununile acestea cu puterea, cu venirea și cu lucrarea Duhului Sfânt, Domnului să ne rugăm. [...] Însuți și acum, Stăpâne, întinde mâna Ta din sfântul Tău locaș și unește pe robul tău (N) cu roaba Ta (N), pentru că de Tine se însoțește cu bărbatul femeia. Însoțește-i în înțelegere; încununează-i cu iubire; unește-i într-un trup; dăruiește-le roada pântecelui, desfătare de prunci buni și viață neosândită. [...] Doamne Dumnezeul nostru, Care în economia Ta mântuitoare ai socotit lucru vrednic în Cana Galileii să arăți cinstită nunta prin venirea Ta, însuți și acum pe robii Tăi aceștia (N), pe care ai binevoit a-i însoți unul cu altul, păzește-i în pace și bună înțelegere. Arată-

¹⁵ Herrin 2013, p. 175-177.

¹⁶ Walter 1979, p. 84.

¹⁷ Meyendorff 1990, p. 105-106.

le nunta cinstită, binevoiește să le rămână patul neîntinat și-i învrednicește să ajungă la bătrânețe, cu inimă curată, lucrând poruncile Tale [...]”¹⁸, ori rugăciunea paharului comun:

„Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut cu tăria Ta, Care ai întărit lumea și ai înfrumusețat cununa tuturor celor făcute de Tine, și acest pahar comun, pe care l-ai dat celor ce se însoțesc spre părtășia/comuniunea nunții, binecuvântează-i cu binecuvântare duhovnicească [...]”¹⁹.

Manuscrisul *Epithalamion Vatic. Graec. 1851* cuprinde cânturi care celebrează căsătoria, dintre care unele erau rostite special pentru mireasă²⁰. O altă sursă importantă este și manuscrisul lui Skylitzes, care cuprinde nouă descrieri ilustrate a căsătoriei, dintre care patru reprezintă încoronarea mirilor, așa cum se poate observa în imaginea de mai jos, înfățișând încoronarea lui Mihail al IV-lea (1034-1041), aleasă ca exemplu (fig. 3)²¹.

Fig. 3. Încoronarea împăratului Mihail al IV-lea (1034-1041) – manuscrisul *Epithalamion Vatic. Graec. 1851* (după Tsamakda 2002)

Sursa cea mai importantă, dar mai târzie, în care a fost descris ceremonialul căsătoriei imperiale este desigur, *Cartea ceremoniilor* sau *De ceremoniis* a împăratului Constantin al VII-lea Porphyrogenetul (945-959)²².

Succesul familiei imperiale era legat de nașterea moștenitorilor. În această sarcină soția împăratului a jucat rolul decisiv. Atunci când naștea copii sănătoși, de gen masculin, împărăteasa era răsplătită, uneori cu titlul de *augusta*, cu emiterea de monede comemorative etc. Nu exista o regulă pentru modul în care împărăteasa putea fi apreciată pentru nașterea de fii. În secolele despre

¹⁸ Stevenson 1983, p. 97-99. Vezi și *Canonul Ortodoxiei* 2008, p. 992-994.

¹⁹ *Canonul Ortodoxiei* 2008, p. 992-994.

²⁰ Stevenson 1983, p. 87.

²¹ Tsamakda 2002, imaginea 490; vezi și Walter 1979, p. 90.

²² Porphyrogénète 1967, p. 6-23.

care vorbim, soția împăratului putea deveni *augusta* imediat după logodnă, pentru a se putea căsători de pe aceeași treaptă cu viitorul său mire, ca în cazul împărătesei Irene din Atena sau cum a fost în cazul împăratului Constantin al V-lea, care și-a încoronat cea de-a patra soție, Eudokia, mama a cinci copii băieți, abia după 15 ani de la căsătorie.

Dacă împărătesele nu reușeau să-și îndeplinească misiunea dinastică, puteau fi îndepărtate de la Curte și obligate să se călugărească, împăratul putând astfel să-și caute o nouă mireasă. În cazul în care exista moștenitor pe linie masculină, după moartea soțului, ascendența împărătesei-mame asupra fiului și asupra guvernării acestuia putea fi deosebită.

Un argument în plus în susținerea afirmației referitoare la rolul și importanța nașterii de urmași și a puterii pe care aceste femei reușeau să o câștige, pentru perioada în discuție, este construirea unei încăperi speciale în care trebuia să se nască moștenitorul tronului. Această încăpere era numită *Porphyria*. Momentul nașterii era foarte important, fiind vorba de venirea pe lume a moștenitorului (sau a moștenitorilor). Acesta nu putea intra în lume decât fiind născut într-un loc special, pe măsura rangului ce-l va avea chiar de la naștere. Doar soția legitimă a împăratului care guverna avea voie să nască în *Porphyria*. *Camera imperială de nașteri* sau *Porphyria* sau *Camera de Purpură* era acoperită cu marmură de culoarea purpurei și împodobită cu mătase din aceeași culoare²³. Cel născut în *Porphyria* era numit *porphyrogennetos* și primea, chiar de la naștere, o recunoaștere oficială a poziției de moștenitor cu drepturi depline la tronul imperial. Primul născut în *Porphyria*, *porphyrogennetos*, a fost Leon al IV-lea, fiul împăratului Constantin al IV-lea și al primei sale soții, Irene Kazara, în anul 750²⁴.

Existența acestei camere imperiale de nașteri, ca o adevărată instituție, trebuie legată tocmai de preocupările dinastice ale familiei siriene a lui Leon al III-lea, bunicul împăratului Leon al IV-lea. Purpura devenea o garanție a legitimității. Leon al IV-lea, primul *porphyrogennetos*, a fost încoronat coîmpărat la vârsta de un an, pentru a asigura continuitatea dinastiei începute de Leon al III-lea. Purpura contribuia, ca o metodă nouă, la desemnarea moștenitorului dinastic și, de acum, doar cel născut în Camera de Purpură avea dreptul să conducă, să devină împărat²⁵.

Tot în perioada iconoclastă a fost reglementată o prevedere care permitea împărătesei să guverneze, în calitate de soție sau de mamă a urmașului la tron. Dacă fiul era minor și nu putea să-și asume rolul de împărat, împărăteasa-mamă avea un rol clar: legile romane considerau că era firesc ca

²³ Comerțul cu mătase purpurie era monopolul familiei imperiale. Piatra de culoarea purpurei era adusă din Egipt și era, de asemenea, rezervată împăraților.

²⁴ Herrin 2007, p. 185.

²⁵ *Ibidem*, p. 186.

mama să apere drepturile fiului orfan până când acesta ajungea la maturitate. Mama era responsabilă de educația copilului și de pregătirea lui pentru rolul de împărat. Era de așteptat ca văduva-mamă să joace un rol decisiv, deoarece era unica persoană al cărei instinct natural era de a proteja drepturile imperiale ale fiului atât timp cât acesta era minor²⁶. Există multe exemple de astfel de mame și împărătese care au luptat pentru interesele fiilor lor. Acestea au reacționat în fața Curtii, Bisericii și armatei pentru a asigura puterea imperială pentru fii lor. În pofida credinței că genul feminin era caracterizat prin slăbiciune, câteva împărătese s-au remarcat în mod special, așa cum au fost Irene din Atena și Theodora din Paphlagonia, din perioada iconoclastă.

Așadar, alegerea miresei pentru moștenitorul tronului era foarte importantă. Trebuia căutată persoana care putea fi capabilă să îndeplinească cele două condiții amintite mai sus, nașterea de băieți și alegerea unei soții potrivite viitorului urmaș. Probabil existau anumite standarde care erau respectate, dar ele nu s-au păstrat în scris. Nu știm dacă trebuia să fie frumoasă sau inteligentă sau dacă trebuia să provină dintr-o familie cu un anumit statut.

Se știe că dintre primii împărați iconoclaști, Leon al III-lea și Constantin al IV-lea, cel de-al doilea a fost căsătorit cu o femeie de origine kazară. În acest caz s-a căutat o alianță politică, care a fost consolidată printr-o căsătorie. Imperiul se afla în impas, capitala era asediată, iar teritoriile din Asia Mică se aflau sub controlul arabilor. Împăratul Leon al III-lea (717-741) a căutat o alianță cu kazarii împotriva arabilor.

Nu se cunosc prea multe despre fiica kaganului kazar. Scriitorul bizantin Theofanes consemna doar că la 25 decembrie 711, Maria, soția lui Leon al III-lea, care născuse un băiat, pe Constantin, „cel mai lipsit de evlavie și întâi mergător al lui Antihrist”²⁷:

„[...] a fost încoronată în triklinos-ul Augusteonului și a mers în procesiune în această calitate, singură, fără soțul ei, la Marea Biserică. Rugându-se înaintea intrării jertfelnicului, a mers la marele baptisteriu, unde soțul ei intrase mai înainte împreună cu câțiva oameni de-ai casei. Acolo, pe când urmașul în răutate și la împărăție le era botezat de arhiepiscopul Gherman [...]. Iar după Sfânta Liturghie, augusta Maria s-a întors în calitatea sa (imperială), cu fiul botezat, și oferind daruri de la biserică până la Poarta de Aramă a Palatului”²⁸.

Împăratul a încheiat o alianță cu kazarii, și în anul 731/732 fiul său, Constantin (de numai 12 ani), care era asociat la domnie, a fost logodit cu Cicek (Floare), fiica kaganului, și ea foarte tânără. După sosirea la Constantinopol, aceasta a fost botezată și a primit numele de Irene, „în acest an, împăratul Leon a căsătorit-o pe fiica kaganului, stăpânitorul sciților, cu fiul

²⁶ Herrin 2013, p. 180-181.

²⁷ Teofan 2012, p. 384.

²⁸ *Ibidem*.

său, Constantin, făcând-o pe aceasta creștină și numind-o Irene²⁹. Ea a născut un băiat, moștenitor al tronului, căruia i-a fost dat numele bunicului său, Leon³⁰. Se pare că Cicek ar fi murit la nașterea lui, în anul 750³¹. Theophanes nu ne oferă alte detalii despre această împărăteasă. Dar patriarhul Nikephoros în lucrarea sa, *Scurtă istorie*, menționează că împăratul Constantin al V-lea (741-775) a mai avut două soții, pe Maria, care a murit la scurt timp după încoronarea tânărului Leon³², și pe Eudokia, pe care a încoronat-o *augusta* în anul 768. Aceasta este pomenită și de Theophanes:

„În acest an, împăratul, care se căsătorise a treia oară, a încoronat-o ca cea de a treia augustă pe soția sa, Eudochia, în Tribunalul celor 19 lavițe, în prima zi a lunii aprilie, indictionul al VII-lea într-o zi de sâmbătă³³.”

Imediat după încoronarea Eudokiei, pe doi dintre fii i-a făcut cezari, iar pe cel mai tânăr *nobilissimus*:

„[...] și în ziua următoare i-a făcut pe doi dintre fii săi, numiți Christophor și Nikephoros, caesari și pe al treilea, Niketas, *nobilissimus*³⁴.”

Totuși, primul născut din prima căsătorie, Leon, a fost încoronat împărat la doar 18 luni după nașterea lui³⁵.

Împăratul Constantin al V-lea a căutat o mireasă pentru fiul său, Leon. Se pare că în anul 760, a încercat să încheie căsătoria fiului său cu Gisela, fiica lui Pepin, regele francilor³⁶. Papa Ștefan al III-lea rememora episodul respectiv în scrisoarea către Carol și Carloman, fiii regelui Pepin, din anul 770/771:

„*Itaque et hoc, peto, ad vestri referre studete memoriam: eo quod, dum Constantinus imperator nitebatur persuadere sanctae memoriae mitissimum vestrum genitorem ad accipiendum coniugio filii sui germanam vestram nobilissimam Ghsylam neque vos aliae nationi licere copulari, sed nec contra voluntatem apostolicae sedis pontificum quoquo modo vos audere peragere*³⁷.”

²⁹ *Ibidem*, p. 393. Vezi și Nikephoros 1990, p. 131; Cedreni 1838, p. 800.

³⁰ Nikephoros 1990, p. 141.

³¹ Herrin 2001, p. 56.

³² Nikephoros 1990, p. 143.

³³ Teofan 2012, p. 425. Vezi și Nikephoros 1990, p. 163.

³⁴ Nikephoros 1990, p. 163. Vezi și Teofan, p. 425. Informația o mai găsim și la alți autori bizantini ca Cedreni 1839, p. 16 și Georgius 1863, p. 917.

³⁵ Nikephoros 1990, p. 143.

³⁶ Teofan nu pomenește nimic despre negocierile cu regele francilor. Vezi Herrin 2013, p. 310; Garland 2014, p. 125; McCormick 2000, p. 279. Pentru relațiile diplomatice dintre bizantini și franci, vezi Herrin 1992, p. 91-103.

³⁷ Este vorba de scrisoarea 45 din *Codex Carolinus* (MGH 1892, p. 562). Relațiile bizantino-france s-au reluat după anul 750, adică după ce papa primise ajutorul militar din partea francilor, solicitat împotriva longobarzilor și după încoronarea lui Pepin și a fiilor acestuia, Carloman și Carol, de Ștefan al III-lea. (Le Jan 2011, p. 13; Herrin 1992, p. 99-100).

La Curtea francă au fost trimiși însărcinați care trebuiau să o pregătească pe Gisela, să o învețe limba greacă și ritualul de la Curtea bizantină. Însă, din motive necunoscute, împăratul Constantin al V-lea a renunțat la această înțelegere³⁸. El a căutat mireasă în imperiu și Teofan scrie că aceasta a venit de la Atena și se numea Irene³⁹, iar în *Scurta istorie* a patriarhului Nikephoros se precizează că era din thema Eladei (*Hellas*)⁴⁰. Ea a venit pe mare la Constantinopol, însoțită de multe corăbii *dromoane* și *chelania*, împodobite cu țesături de mătase. A ajuns în capitală la 1 noiembrie 769 și a fost așteptată de oameni de vază din marele oraș și de soțiile acestora. La câteva zile a fost organizată logodna în biserica Farului, chiar de patriarh⁴¹. După câteva săptămâni Irene a fost încoronată, a primit titlul de *augusta*, iar apoi căsătoria a avut loc:

„Și în ziua de 17 decembrie, împărăteasa Irina a fost încoronată în triklinosul Augusteonului și, mergând în lăcașul de rugăciune al sfântului Ștefan din Daphne, a primit cununile de nuntă împreună cu împăratul Leon, fiul lui Constantin”⁴².

Spre deosebire de alte împărătese, Irene a primit titlul de *augusta* înainte de a se căsători cu Leon al IV-lea, de parcă moștenitorul tronului nu se putea căsători decât cu cineva care îi era egal. Theophanes nu ne dă informații despre familia Irenei sau de ce ar fi fost aleasă pentru viitorul împărat. Ne spune doar că împăratul Constantin al IV-lea a ales mireasa pentru fiul său. Ținând cont de evlavia ei și de atașamentul față de cultul icoanei, ne întrebăm de ce a fost aleasă ca mireasă, și tocmai de un basileu iconoclast, pentru un viitor împărat care s-a dovedit și mai dur cu iconofiliile decât tatăl lui. Deși era foarte tânără când s-a căsătorit, având în jur de 14-15 ani, aceasta ar fi trebuit să susțină politica socrului ei. Alegerea ei, probabil, a fost rezultatul unor calcule politice. Judith Herrin este de părere că această alianță dintre împărat și o familie locală, familia Sarandapechys (*40 de bucăți*) din provincia *Hellas* (provincie nou-creată, care era doar la a doua generație de guvernatori) corespundea ambiției de extindere a imperiului și a creștinismului în rândul slavilor, sub haina Patriarhiei de la Constantinopol⁴³. În acest fel, împăratul se apropia de o zonă învecinată Constantinopolului, dar în care controlul imperial fusese până atunci foarte redus.

³⁸ Herrin 2013, p. 310.

³⁹ Teofan 2012, p. 425; Georgius 1863, p. 917.

⁴⁰ Nikephoros 1990, p. 163.

⁴¹ Teofan 2012, p. 425.

⁴² *Ibidem*, p. 426. Judith Herrin a încercat o reconstituire a acelor zile atât de importante pentru tânăra soție, coroborând informațiile din mai multe surse, inclusiv *Cartea ceremoniilor* a lui Constantin Porfirogenetul (Herrin 2001, p. 58-59).

⁴³ Herrin 2001, p. 55-57.

Este interesant că, deși împăratul avea o aversiune declarată față de monahism în general, o parte dintre femeile din familia imperială, cum era Irene-Cicek, prima soție a lui Constantin al IV-lea, Eudokia, a treia soție a lui, Antuza, fiica acestuia, care s-a și călugărit, erau evlavioase și iconofile⁴⁴ sau, cum scria Theodor Studitul în corespondența sa, au trecut la ortodoxie, *προς την ορθοδοξία*.

Se pare că împăratului nu-i era necunoscut faptul că Irene era iconofilă, și au existat chiar și conflicte din această cauză. Cedrenos relatează despre un incident în care împăratul, probabil informat de cineva, a găsit două icoane sub perna împărătesei⁴⁵, „*duas imagines reperit in pulvinari uxoris suae Irenes*”⁴⁶, iar câțiva dintre slujitorii palatului, „*papia palatino și primiceris*” au fost pedepsiți și crucificați din această cauză. Împăratul a tratat-o cu asprime și relațiile dintre ei, ca soț și soție, s-ar fi răcit „*constanter asseverantem a se eas non visas repulit, neque postea rem cum ipsa habuit*”⁴⁷. După cum se știe, Irene a avut un singur fiu, născut la începutul căsătoriei (la 14 ianuarie 771), iar incidentul cu icoanele este relatat după nașterea acestuia și înainte de moartea împăratului Leon al IV-lea, adică cândva între 771 și 780. Dacă acest conflict a fost (sau nu) cauza nașterii doar a unui singur copil, nu putem ști cu certitudine. Totuși, afirmația lui Cedrenos ne face să ne întrebăm dacă împăratul a luat în calcul faptul că decizia sa de a o pedepsi pe Irene astfel afecta direct responsabilitatea acesteia de a naște urmași⁴⁸.

Unii istorici au afirmat că alegerea Irenei s-ar fi făcut în urma unui concurs de frumusețe dintre mai multe tinere care ar fi fost aduse la Curte. Theophanes menționează doar că împăratul Constantin al V-lea a fost cel care a ales mireasa și nimic despre concursul de frumusețe. Ținând cont de interesele împăratului în regiunea Atenei, probabil frumusețea Irenei nu a contat prea mult în opțiunea făcută.

⁴⁴ Garland 2014, p. 122.

⁴⁵ Cultul icoanelor este interpretat și ca o modalitate personală prin care femeile își exprimau religiozitatea în mediu privat sau în biserică (Herrin 1982, p. 72).

⁴⁶ Cedreni 1839, p. 19-20. Vezi și Garland 2014, p. 123. Aceasta este de părere că incidentul ar fi de fapt o copie a ceea ce i s-a întâmplat, ceva mai târziu, împărătesei Theodora, soția împăratului Theophilos.

⁴⁷ Cedreni 1839, p. 20.

⁴⁸ Judith Herrin este de părere că Irene ar fi putut avea probleme la naștere sau în a rămâne însărcinată. Vezi Herrin 2013, p. 89. Sau ar fi avut o hemoragie de care a fost vindecată cu apa sfințită de la biserica Fecioarei de la Pege (Zoodochos Pege/Zωοδοχος Πηγῆ – localizată în apropiere de una dintre porțile Constantinopolului, numită a Selimbriei), unde s-a păstrat un mozaic în care Irene îi aducea mulțumiri Maicii Domnului. Vezi Herrin 2001, p. 73 și Mango 1986, p. 156-157, unde este reprodușă inscripția de pe mozaic: „În timpul când a domnit cu fiul ei, Constantin al VI-lea, împărăteasa Irina a fost vindecată de hemoragie cu apă sfințită din fântâna de la Pege, pe care a băut-o”.

Pentru că împăratul Leon al IV-lea (775-780) a murit la doar 30 de ani, în 8 septembrie 780, iar fiul lor, Constantin al VI-lea, era minor, împărătesei Irene i-a revenit sarcina de a apăra interesele fiului său și de a-i alege mireasa. Inițial, ea nu a fost interesată de frumusețea viitoarei mirese pentru că motivele politice au contat mai mult. A negociat cu Carol cel Mare căsătoria lui Constantin cu una dintre fiicele acestuia, Rotrude/Hrutrud sau Erytro (numele grecesc dat acesteia). A fost trimis la Aachen un anume Elissaios, ca profesor de limba greacă și pentru a „o educa în obiceiurile împărăției romanilor”⁴⁹. Eginhard, în biografia lui Carol cel Mare, scria că fiica acestuia Rotrude/Hrutrud a fost logodită cu Constantin, împăratul grecilor⁵⁰, iar în *Gesta Gervoldi abbatis coenobii Fontanellensis* se pomenește de o delegație trimisă de împărații Irina și Constantin *imperatorem Graecorum*, la curtea lui Carol cel Mare cu misiunea de a negocia o viitoare legătură matrimonială între Constantin și fiica lui:

„*causa legationis directus fuisset, ac per annum sex mensium spacia in redeundo moram faceret, praedicto Gervoldo saepefatum coenobium collatum est. Causa autem legationis erat super Ruatrude, filia magni Caroli, quam isdem imperator Constantinus ad coniugium petebat*”⁵¹.

Miza acestei căsătorii era stăpânirea sudului Italiei. Dar, din motive neprecizate în surse⁵², și conform lui Theophanes, Irene a anulat logodna și negocierile și a ales să-i găsească fiului ei o mireasă din imperiu, pe Maria din Amnia, din thema Armeniakon⁵³. Curios este faptul că în sursele latine, ca de exemplu în *Annales regni francorum*, se menționează că regele Carol ar fi rupt logodna fiicei sale cu Constantin și acesta, sau Irina, ar fi poruncit patriciului Theodor, guvernatorul Siciliei, și altor comandanți să atace ducatul Beneventum, care era aliatul lui Carol, „*Interea Constantinus imperator propter negatam sibi regis filiam iratus Theodorum patricium Siciliae praefectum cum aliis ducibus suis fines Beneventanorum vastare iussit*”⁵⁴.

În scrierea hagiografică despre viața sfântului Philaret, redactată în 822, Niketas scrie că Maria din Amnia a fost aleasă de eunucul Staurakios, *patrikios* și *logothetos*, în urma organizării unui concurs de frumusețe. Împărăteasa Irina a trimis emisari peste tot în imperiu pentru a găsi tinere potrivite pentru fiul

⁴⁹ Teofan 2012 p. 436. Vezi și Cedreni 1839, p. 21.

⁵⁰ Eginhard 2001, p. 109.

⁵¹ *Scriptorum* 1829, p. 291.

⁵² O explicație ar fi faptul că după sinodul de la Niceea (787) și restaurarea cultului icoanelor, poziția politică a Irenei s-a întărit și nu mai avea nevoie de o alianță cu Carol (Fourmy, Leroy 1934, p. 102).

⁵³ Teofan 2012, p. 442-443.

⁵⁴ *Annales* 1895, p. 82. Pentru o analiză a modului în care sunt prezentate informațiile referitoare la relațiile diplomatice dintre Irene și Constantin și Carol cel Mare, vezi Neil 2016, p. 113-132.

său. Aceștia au cutreierat părțile occidentale, sudice și centrale, dar nu au găsit ceea ce căutau. Când au ajuns în regiunea Pontului, trecând prin Paphlagonia, au ajuns în localitatea Amnia⁵⁵. Deși emisarii se interesau de tinere doar din familiile aristocrate din zonă, acolo au auzit despre povestea lui Philaret, care, în trecut, fusese foarte bogat, dar din cauza multelor milostenii făcute, devenise sărac. Philaret i-a găzduit pe aceștia și, cu ajutor și din partea mai marelui comunității, le-a asigurat ospitalitatea. Emisarii i-au cerut sfântului să le prezinte femeile care locuiau în casa lui. Când le-au văzut pe cele două fiice și pe nepoatele acestuia au rămas uimiți de frumusețea și de modestia lor. Pentru că fiicele erau deja măritate și mai în vârstă, atenția lor s-a îndreptat spre nepoatele sfântului, adică cele trei fiice ale Hypatiei, cea mai mare dintre fetele lui Philaret: Maria, Miranthia și Evanthia; apoi Hypathia, fiica Evanthiei, cea de-a doua fiică a lui Philaret, apoi Elena, Euphemia și Hypatia care erau fiicele fiului lui Philaret, Ioan și a soției sale Irene.

„[...] imediat ei le-au măsurat după măsuri imperiale, talia celei mai mari, care îndeplinea condițiile dorite; ei au examinat și fața ei: aceasta, de asemenea, corespundea cu datele; de asemenea, mărimea piciorului era conformă cu modelul. Plini de bucurie, ei au luat tinerele fete cu mama lor, bătrânul și toată gospodăria, și veseli au plecat spre Bizanț, în număr de 30”⁵⁶.

Pe drum au mai fost alese încă 10 tinere, dintre care și „fiica lui Gerontianus, care era foarte frumoasă și foarte bogată”. Tinerele au fost aduse pe rând în fața Irenei, împăratului și a lui Staurakios: prima a fost fiica lui Gerontianus căreia i s-a spus „Sunteți frumoasă și încântătoare, dar nu sunteți făcută pentru împărat”. La fel ca toate candidatele respinse, aceasta a primit cadouri, apoi a fost lăsată să plece. La sfârșitul audienței a intrat Hypatia cu cele trei fiice ale ei.

„Văzându-le împăratul, mama sa și Staurakios, mai marele palatului, erau încântați de frumusețea lor, fermecați de îmbrăcămintea lor, spiritul lor și distincția lor. Și de acum, cea mare fu logodnica împăratului, a doua a unui aristocrat, patriciul Constantinakios, foarte frumos și el la corp și înfățișare. Pentru a treia, regele lombarzilor, Argousis, a trimis o ambasadă împăratului Constantin, împreună cu numeroase cadouri pentru a o cere în căsătorie. Și a fost așa: împăratul a primit cadourile, a acceptat cererea lui Argousis și a trimis-o pe tânăra fată cu o bogată zestre și o escortă impresionantă”⁵⁷.

Maria de Amnia și Constantin al VI-lea (780-797) s-au căsătorit în noiembrie 788.

⁵⁵ Fourmy, Leroy 1934, p. 134.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 138.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 142. Filaret a primit rangul de consul și întreaga familie a fost răsplătită cu bogății și cu case în capitală.

Dacă în scrierea hagiografică, Constantin al VI-lea a fost încântat de mireasa aleasă⁵⁸, din *Cronografia* lui Theophanes aflăm că această căsătorie nu a fost dorită de tânărul împărat, care încă spera să se finalizeze cea cu prințesa franca⁵⁹. Această situație a creat un conflict între Constantin al VI-lea, pe de o parte, și Irene și Staurakios, pe de altă parte.

Maria nu a primit titlul de *augusta* înainte de nuntă, așa cum se întâmplase în cazul Irinei. Mariajul nu a durat prea mult, pentru că, după ce tânăra Maria a născut două fete, a fost repudiată, împreună cu acestea, probabil la mănăstirea Prinkipos, și împăratul s-a căsătorit „în chip nelegiuit”, adică fără acordul Irinei și al patriarhului Tarasie, cu o tânără din anturajul Irinei, Theodota *cubicularia*⁶⁰. În scrierea despre viața patriarhului Tarasie, autorul, diaconul Ignatios, relatează despre încercările acestuia de a-l convinge pe împărat să nu o înlăture pe Maria. Dar acestea au fost fără succes, căci împăratul a acuzat-o că ar fi complotat împotriva lui:

„Își făcu planuri să divorțeze de soția sa și, intenționând să ridice o altă femeie la înălțimea stăpânirii imperiale, acest tânăr a inventat un act nedemn de autoritatea sa; acesta era că împărăteasa, soția lui, plănuiise împotriva lui un complot criminal. El a afirmat că trebuia să i se provoace moartea printr-o otrăvă pusă într-o băutură; și el a încercat să demonstreze acest lucru și să convingă pe toată lumea așa cum credea el. Căci, se gândi că n-ar fi nicidecum pus la îndoială, de vreme ce era împărat și se adresa supușilor săi”⁶¹.

Theodor Studitul l-a susținut și el pe Tarasie, iar în scrisorile trimise Mariei a deplâns situația ei, numind-o „adevărata împărăteasă a suferinței” și a lăudat atitudinea ei iconofilă⁶². Cum patriarhul a refuzat să-i binecuvânteze, Constantin al VI-lea a căutat un preot care să facă acest „nesfânt ritual de nuntă”⁶³ și l-a găsit pe iconomul Iosif⁶⁴:

„[...] Și într-adevăr, doar după aceea și-a alungat rapid soția legală, a scos-o de la Curtea imperială, a silit-o să se călugărească și a închis-o într-un așezământ monahal. [...] Totuși, deși se târa în relații cu altcineva și a făcut amenințări împotriva patriarhului pentru a încerca să-l convingă să-i lege în jurul capului coroana acelu contract de căsătorie întunecat și secret, el nu a reușit să-și

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Teofan 2012, p. 443.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 448.

⁶¹ Ignatios 1998, p. 188.

⁶² *Studitae* 1992, scrisoarea 227, p. 291, scrisoarea 309, p. 338-339.

⁶³ Ignatios 1998, p. 192.

⁶⁴ Teofan, p. 462. Astfel a izbucnit ceea ce s-a numit schisma *moechiană* (a adulterului), un conflict în sânul Bisericii bizantine, între cei care au condamnat această căsătorie și susținătorii împăratului.

atingă scopul. Prin urmare a rătăcit căutând un preot care să pregătească coroana și să facă acel nesfânt ritual de nuntă”⁶⁵.

Noua împărăteasă, Theodota *cubicularia*, a născut un băiat care a fost botezat Leon, dar care nu a trăit decât câteva luni. Constantin al VI-lea a murit fără moștenitori de gen masculin și astfel dinastia siriană sau isauriană, întemeiată de Leon al III-lea, s-a stins după a patra generație.

În anul 802, împărăteasa Irene s-a retras, lăsând puterea lui Nikephoros, *patrikios* și *logothetos*, și susținătorilor acestuia. Acesta a exilat-o în insula Lesbos „poruncind să fie pusă sub pază, singură, și să nu fie văzută de absolut nimeni”⁶⁶. Un an mai târziu „în ziua de 19 august Indictionul XI s-a săvârșit împărăteasa Irina în exilul ei din insula Lesbos. Trupul i-a fost mutat pe insula Prinkipos, la mănăstirea pe care o zidise ea însăși”⁶⁷. În scrierea hagiografică despre viața împărătesei, acest lucru s-a înfăptuit conform dorinței sale exprimate pe patul de moarte:

„O sfântă ceată de fecioare și de altoi roditor al învățaturii mele, am îndeplinit obligația muritorilor, după voia lui Dumnezeu și mă retrag din viața aceasta coruptibilă și supusă pieirii. Prin urmare, luându-mi cadavrul, puneți-l în biserica Curatei Maicii Domnului, în partea stângă, în capela sfântului Nicolae, în insula păzită de Dumnezeu, Prinkipio, în mănăstirea pe care eu însămi am construit-o cu inimă îndurerată”⁶⁸.

Noul împărat, Nikephoros I Genikos (802-811), a încercat și el să creeze o dinastie. Avea un fiu, Staurakios, căruia intenționa să-i transmită puterea și căruia, după obiceiul împăraților din dinastia anterioară, i-a căutat mireasă. Theophanes scrie că el a fost căsătorit, în urma unui concurs de frumusețe, cu o rudă a Irenei, Theophano Ateniana, care fiind deja măritată a trebuit să se despartă de soțul său.

„Iar în cea de-a douăzecea zi a lunii lui decembrie, Nichifor, după ce a ales multe dintre fecioarele din tot teritoriul de sub stăpânirea lui pentru a-l căsători pe Staurakios, fiul său, a căsătorit-o cu jalnicul Staurakios pe Teofano Ateniana, rudă a fericitei Irina. Aceasta era logodită cu un bărbat cu care se culcase de mai multe ori, dar Nichifor a despărțit-o de acela, călcând fără rușine legea și în aceasta la fel ca în toate”⁶⁹.

Alegerea făcută a avut o dublă motivație, în primul rând, dorind o dinastie prin fiul său, a urmat obiceiul împăraților de dinaintea lui, apoi pentru

⁶⁵ Ignatios 1998, p. 192.

⁶⁶ Teofan 2012, p. 457.

⁶⁷ *Ibidem*. În *Sfânta viață a împărătesei Irina*, data morții este 9 august 6311, adică 803, Indictionul al XII-lea în insula Lesbos (Treadgold 1982, p. 247).

⁶⁸ Treadgold 1982, p. 247.

⁶⁹ Teofan 2012, p. 461.

a-și asigura recunoașterea ca împărat, a încercat să-și lege familia de dinastia anterioară, tocmai prin împărăteasa Irina, pe care o detronase în 802.

Domnia lui Nikephoros I a fost scurtă, pentru că a pierit în timpul unei confruntări militare cu bulgarii. Hanul bulgar, Krum, și-a făcut din craniul fostului împărat un pocal din care obișnuia să bea cu oaspeții săi⁷⁰. Staurakios a fost și el rănit destul de grav în luptă și a murit la câteva luni. Tronul a fost preluat pentru scurt timp de cumnatul lui, Mihail I Rangabe (811-813), care era căsătorit cu sora lui Staurakios, Prokopia. După zece zile de la încoronarea care a avut loc în 2 octombrie 811, Prokopia a primit titlul de *augusta*, fiind încoronată de patriarhul Nikephoros⁷¹. Pe fiul lor, Theophylaktos, l-au încoronat împărat la 25 decembrie 811, așa cum era deja obiceiul. Pentru el, împăratul Mihail I Rangabe a căutat mireasă în afara imperiului, tocmai la Curtea lui Carol cel Mare, unde a trimis soli care să-i propună acestuia o înțelegere și o căsătorie pentru fiul său: „A trimis și la Carol, împăratul francilor, o solie în legătură cu pacea și cu un contract de căsătorie pentru fiul său, Teofilact”⁷². De când a fost încoronat împărat Carol cel Mare, a existat o tensiune vizibilă între cele două puteri. Bizantinii nu puteau accepta existența unui alt împărat, decât cel de la Constantinopol în lumea creștină. Dar, situația obliga tratarea cu mai multă atenție a rivalului, a *regelui barbar* din Occident. Astfel solii propuneau recunoașterea titlului de *basileus* lui Carol cel Mare și implicit legitimitatea noului imperiu din Apus⁷³. Probabil tratativele nu au mai continuat pentru că nu se mai pomenește nimic despre această înțelegere, nici despre căsătorie. Din scrierea hagiografică despre viața patriarhului Ignatius aflăm că, după înlăturarea tatălui său, Theophylaktos a fost obligat să se călugărească⁷⁴.

Împăratul Mihail I Rangabe a fost îndepărtat de la domnie de Leon, strategul themei Armeniakon, originar din Mesopotamia. Cu domnia lui Leon al V-lea (813-820) a început a doua perioadă a iconoclasmului. Campaniile sale victorioase împotriva bulgarilor i-au permis să-l încoroneze pe fiul său, Constantin, și să lanseze o nouă politică iconoclastă.

Următorul împărat, Mihail al II-lea Bălbăitul, din Amorion (820-829), s-a căsătorit cu Euphrosyne (Ευφροσύνη), una dintre ficele lui Constantin al VI-lea și a Mariei din Amnia. După moartea primei soții, Tekla, Mihail al II-lea promisese că nu se va mai căsători. Senatul a încercat să-l convingă să se răzgândească și să accepte o nouă căsătorie, pentru că avea nevoie de o împărăteasă care să supravegheze partea din ceremonialul Curții, destinată

⁷⁰ *Ibidem*, p. 469.

⁷¹ *Ibidem*, p. 471.

⁷² *Ibidem*, p. 472.

⁷³ *Annales* 1895, p. 136: „*imperatorem eum et basileum appellante*?”. Vezi și Herrin 1992, p. 103.

⁷⁴ David 2013, p. 7.

împărătesei, dar și a altor activități care reveneau în exclusivitate acesteia. A fost aleasă Euphrosyne, fiica lui Constantin al VI-lea și a Mariei din Amnia (deși era călugăriță în insula Prinkipio), probabil pentru legăturile de rudenie ale acesteia cu dinastia siriană a lui Leon al III-lea, stră-străbunicul ei⁷⁵. Deși se cunoștea că Euphrosyne era iconofilă, nu s-a ținut cont. Euphrosyne era privită ca o soție care oferea legitimitate politică pentru un împărat a cărui origine era obscură, legându-l de o dinastie puternică⁷⁶. Ea era născută în *Porphyrria*, cunoștea foarte bine ceremonialul de la Curte și era potrivită pentru rolul de soție de împărat și mamă vitregă pentru fiul și moștenitorul tronului, Theophilos (829-842). Într-o scrisoare trimisă Mariei din Amnia, Theodor Studitul vorbea printre altele de o nouă rană a acesteia, adică de faptul că fiica ei, Euphrosyne, era căsătorită cu iconoclastul Mihail al II-lea⁷⁷.

După moartea soțului ei, Euphrosyne a căutat să protejeze drepturile fiului său vitreg și chiar să-i caute o mireasă potrivită⁷⁸. S-au păstrat detalii importante despre modul în care a fost căutată și apoi aleasă mireasa în urma unui concurs de frumusețe organizat de mama vitregă a împăratului sau chiar de Theophilos.

„Trimițând în toate themele, Euphrosina a adunat fete frumoase, astfel fiul său, Theophilos, să se poată căsători cu una dintre ele. Escortându-le în Palat, în sala numită a Mărgăritarelor, ea îi dădu lui Theophilos un măr de aur, zicându-i: « Dăruiește-l celei care îți va plăcea! ». Printre fetele aduse la Curte cu această ocazie, se afla și una extrem de frumoasă, Cassia. Văzând-o și admirând-o mult pentru frumusețea ei, Theophilos a spus: « Și totuși printr-o femeie au venit relele asupra bărbatului ». Ea răspunse: « Dar tot printr-o femeie au venit lucruri încă mai bune ». El, rănit în inimă de răspunsul ei, trecu mai departe și îi dădu măruț Theodorei, o fată din Paphlagonia⁷⁹.

Căsătoria avut loc în data de 5 iunie 830 și după 22 de zile a fost încoronată de către patriarhul Anthonie, în biserica Sf. Ștefan Protomartirul, din Daphne⁸⁰.

Parada sau concursul de frumusețe organizat pentru alegerea miresei a mai fost descrisă în *Chronikon*-ul lui George/Gheorghe Călugărul și în cel al călugărului Efreem, în *Chronographia* lui Mihail Glikas și în cea a lui Simeon

⁷⁵ *Continuati* 2015, p. 115-117. Vezi și Genesisios 1998, p. 42 și Skylitzes 2010, p. 47.

⁷⁶ Herrin 2001, p. 155.

⁷⁷ *Studitae* 1992, scrisoarea 227, p. 291, scrisoarea 309, p. 338-339.

⁷⁷ Ignatios 1998, scrisoarea 514, p. 461.

⁷⁸ Nu toți istoricii care au scris despre această perioadă au acceptat ideea că Euphrosina a organizat concursul de frumusețe. Unii sunt de părere că acesta a avut loc când încă mai trăia împărăteasa Thekla, mama lui Theophilos. Dacă ar fi fost organizat după moartea acesteia, Theophilos era destul de matur ca să se descurce și singur, fără ajutorul mamei sale vitrege (Codoș 2014, p. 73-74).

⁷⁹ Leon Grammatikos, *Chronographia*. După Sherry 2011, p. 124-125, Garland 2014, p. 158.

⁸⁰ Talbot 1988, p. 366.

Logothetul⁸¹, în *Epitome Historiarum*, a lui Ioan Zonaras, și coincide în cea mai mare parte:

„Uxorem ducturus Theophilus multas formosas puellas undecunque arcessivit, inter quae et Icasia virgo fuit, tum forma praestantior ceteris, tum erudita, tum genere illustri nata. Dum igitur eas spectans circumit, aureum pomum manu tenens, quod ei quae placuisset daret, cum ad Icasiam venisset, eius pulchritudinem admiratus „A muliere” inquit „emanarunt mala”. Cui illa placide et cum honesto rubore sollerter respondit: „Sed et meliora muliere exuberant”. At ille virginis oratione velut attonitus, ea praeterita malum aureum Theodora ex Paphlagonia oriundae dedit. Icasia vero cum regno excidisset, monasterium de suo nomine condidit, in quo sibi et deo vixit, eruditione literarum non neglecta. Unde et scripta eius reperiuntur, in quibus neque doctrinam neque gratiam desideres. Et sic illa res suas administravit et mortali rege frustrata regi omnium nupsit, pro terreno regno caeleste sortita. Rex vero Theophilus Theodoram simul et nuptiali corona et regio diademate ornat nuptiasque celebrat”⁸².

Zonaras o descrie pe Cassia ca fiind o tânără foarte frumoasă, educată, superioară multora dintre concurențe, și cu șanse de a câștiga concursul. Dar, răspunsul direct dat tânărului împărat l-a descumpănit și acesta a ales-o pe Theodora, care, de asemenea, corespundea cerințelor. Deosebirea dintre cele două era că, în timp ce Cassia era mai deschisă și obișnuită să-și exprime părerea liber, Theodora a fost mai prevăzătoare și poate mai înțeleaptă. Amândouă erau candidate perfecte pentru a deveni mireasă de împărat, fiind femei puternice, virtuozose, credincioase și susținătoare ale cultului icoanelor. Ele s-au remarcat și după acest eveniment, Cassia la mănăstire, prin erudiția ei și prin devotamentul cu care și-a trăit viața de călugăriță, închinată lui Dumnezeu, iar Theodora ca împărăteasă, prin activitățile de binefacere și prin întreținerea relațiilor cu acei oameni ai Bisericii, iconofili ca și ea. Să nu uităm că după moartea soțului ei, în anul 842, prin înlăturarea politicii iconoclaste, ea a restaurat definitiv cultul icoanelor.

În lucrarea hagiografică despre viața împărătesei Theodora⁸³, spre deosebire de sursele menționate mai sus, în care descrierea concursului coincide în mare parte, apar câteva modificări în privința detaliilor, iar Cassia nu mai este pomenită.

„Theophilos, împăratul romanilor în acea vreme, a trimis soli să o aducă în Regina Cetăților. Și nu doar pe Theodora, dar și alte multe tinere care erau cunoscute pentru frumusețea lor au fost trimise la palat pentru cercetare. Împăratul le-a aliniat în fața lui pentru a le inspecta și a le judeca frumusețea.

⁸¹ Fragmentele au fost publicate în greacă și în traducere engleză, ca anexe, în Sherry 2011, p. 124-125, respectiv p. 120-121, 122-123, 128-129, 130-131. Se pare că cea mai bună dintre ele ar fi cea a lui Leon Grammatikos care este considerată de către specialiști a fi fost sursa celorlalte (Treadgold 1975, p. 325-341).

⁸² Zonarae 1897, p. 354-355.

⁸³ Talbot 1988, p. 361-182.

Apoi, împăratul Theophilos, după ce a terminat de evaluat tinerele, a oprit șapte dintre ele, cărora le-a dat câte un măr și le-a trimis apoi în camerele lor. A doua zi, împăratul le-a chemat din nou și, pentru a le testa virtutea, le-a întrebat pe fiecare de mărul imperial, dar merele nu erau de găsit. Ce dezamăgire! Așa dezastru! Atunci de Dumnezeu binecuvântata Theodora, care stătea în spatele celorlalte șase, ca un trandafir printre spini, ținând palmele ca un crin i-a dat împăratului un al doilea măr pe lângă cel imperial. Împăratul a cercetat cu atenție acest fapt neașteptat pentru a afla adevărul. Mai întâi a observat încrederea din vocea ei, ca și cum aceasta ar veni dintr-o inimă curată, când ea vorbea despre succesul său în câștigarea coroanei imperiale. « Primul măr, domnul meu, darul încredințat mie de Dumnezeu, ți-l dau înapoi nestruciat și întreg: este fecioria mea și curățenia mea. Cel de-al doilea este ca denariul, și reprezintă fiul pe care îl voi naște pentru tine: nu îl refuzal ». Dar împăratul și curtenii săi au insistat să afle adevărul. « Cine ți-a dat această profeție? Care este sursa acestei dezvăluiri miraculoase? ». Împăratului ea i-a răspuns, « Domnul meu, tot drumul până aici am fost supusă continuu unor remarci tăioase de la limbi necuviincioase. Am fost foarte supărată, dar am îndurat fără a spune un cuvânt nimănui. Într-adevăr, mi-am întărit sufletul cu lacrimi care curgeau din mine și cu rugăciuni către Domnul nostru Dumnezeu. Și când am aflat de un anume sfânt închis în turn la Nicomedia – felul lui de viață sfântă și virtuoașă era faimos peste tot – când m-am apropiat de locul acela, m-am dus la el, căci o stea a strălucit asupra mea ca pe vremuri peste magii din Betleem, făcându-mă vrednică să-i aduc un omagiu. Acel sfânt și de trei ori binecuvântat bărbat s-a uitat la mine și a spus: ‘Fii curajoasă, fiica mea, și nu fi supărată de necazurile pe care le-ai suferit în călătoria ta; un înger al Domnului te încununează împărăteasă a creștinilor și mâna lui Dumnezeu este pe capul tău. Ia mărul pe care ți-l dau în plus de cel pe care îl vei primi din mâna împăratului. Apoi după ce fetele care spun lucruri rele despre tine au fost alungate pe ușile palatului în lacrimi, dă-le pe amândouă împăratului. În acest fel, îmbrăcată în purpură vei fi așezată deasupra tuturor femeilor pe tronul imperial într-o camera poleită cu aur’ ». Împăratul Theophilos a luat apoi cele două mere din mâna Theodorei, căreia să-i fie veșnică pomenire, și în prezența senatului i-a dat un inel de aur ca semn al logodnei imperiale. Imediat după aceasta, doamnele din suita împărătesei Euphrosyne, cea care era mama împăratului, ale căror vieți erau un model de cuviință, au luat-o în grija lor și au îngrijit-o cu respectul și buna-cuviință care îi era datorată”⁸⁴.

Despre Theodora se știe că s-a născut la Ebissa în Paphlagonia (provincie în sudul Mării Negre) și că era de origine armeană, că tatăl ei, Marinus, era ofițer (drongar sau turmarch) și că pe mama ei o chema Theocliste (Θεοκλιστη) Phlorina⁸⁵.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 365-366.

⁸⁵ *Continuati* 2015, p. 131; Skylitzes 2010, p. 54.

La rândul ei, împărăteasa Theodora a organizat un concurs al celor mai frumoase tinere din imperiu pentru a-i găsi mireasă fiului său, moștenitorul tronului, Mihail al III-lea (842-867). În cazul lui, a existat o candidată, de departe cea mai pregătită, prin statut, înfățișare și inteligență, Irene Guberina, dar, a fost aleasă Eudokia Decapolitissa. În viața sfintei starețe Irene de la Chrysobalanton este povestit modul în care a aceasta, deși a fost trimisă să participe la concurs, a ales în final să devină călugăriță:

„Ea (Theodora) și fiul său Mihail, pe care ea îl considera moștenitorul tronului, au hotărât că trebuie să-și ia soție din rândul celor mai iluștri și respectabili, dintr-o familie evlavioasă și cunoscută pentru credința ortodoxă, ea ar trebui să exceleze în frumusețe morală, noblețea sufletului și să se remarce prin armonia trupului, astfel încât să depășească toate fetele de vârsta ei. O informare despre aceasta a fost trimisă în toată țara care era supusă Imperiului romanilor. Oamenii care au crescut astfel de fete le-au pregătit și le-au dus din diferitele lor ținuturi în Orașul imperial. Astfel, admirabila Irene, al cărei mod de viață se va povesti în această scriere încă de la început, o femeie renumită pentru conduita morală și frumusețea trupului deopotrivă, a primit o ținută cât se poate de bogată și splendidă de la părinții ei, care au trimis-o la Constantinopol din Cappadocia, de unde era de origine. Împreună cu ea, ei au trimis-o și pe sora ei, care a fost mai târziu măritată cu cesarul Bardas, unchiul matern al împăratului Mihail, un bărbat care altfel nu valorează nimic, într-un tot mistuit de invidie și care era dedat la jaf și crime. Când au ajuns în oraș, toți cei dintre rudele sale care locuiau acolo sau stăteau acolo pentru o afacere importantă au ieșit în întâmpinarea ei. Toți doreau să vadă cu ochii lor o femeie pe care doreau să o vadă și o tratau cu respect ca fiind probabil logodnica împăratului. Ca deținători ai demnităților patriciene, ei aparțineau consiliului și președinției Senatului și aveau o mare influență asupra împăraților; erau numiți Gouberi, oameni admirați pentru bogăție și glorie și renumiți pentru virtutea lor. [...] Căci pentru o femeie ca Irene despre care se credea că se va căsători cu împăratul, cu siguranță datorită rânduiei înțelepte a lui Dumnezeu, pentru ca El să o aducă pe fecioara Irene în propria Sa camera. Când aceasta a ajuns la urechile minunatei Irene, i-a umplut sufletul de bucurie și i-a mulțumit lui Dumnezeu. Mulți dintre magnați și cei mai de frunte ai orașului au încercat să o convingă să se căsătorească din cauza frumuseții ei și a proeminenței familiei ei. Dar ea nu a îndurat să asculte acest lucru, nu, din toată inima și sufletul și-a dorit să devină mireasa lui Hristos și să-L mulțumească doar pe El”⁸⁶.

Mireasa a fost aleasă de Theodora și de sfetnicul acesteia, Theoktistos, și cea norocoasă a fost Eudokia Decapolitissa, dintr-o familie aristocrată⁸⁷. Mihail al III-lea a fost un tânăr greu de controlat, la 15 ani avea deja amantă,

⁸⁶ Rosenqvist 1986, p. 11-13.

⁸⁷ Treadgold 1982, p. 405; Herrin 2001, p. 222.

pe Eudokia Ingerina, o aristocrată de la curte, de origine scandinavă⁸⁸, care provenea dintr-o familie iconoclastă.

„Theodora Augusta uxoris filio suo providendae cum Theoctisto logotheta consilium habuit; noverat quippe cum Eudocia Ingeris filia, logothetae et imperatrici propter impudicitiam vehementer exosa, familiaritatem contraxisse. Eam ob rem Eudociam Decapolitae filiam ei matrimonio coniungit, cum qua in aede S. Stephani, quae ad Daphnem, corollas nuptials subiit, thalamo ad Magnauram posito, senatu ad novemdecim accubita recumbente. Modico post Buccelariorum dux equum animosum et nobilem obtulit imperatori”⁸⁹.

Se pare că și ea a încercat să participe la concurs, dar Theodora ar fi descalificat-o. Eudokia Ingerina a devenit soția împăratului Vasile I și, de aceea, un alt izvor în care se pomenește de concursul de tinere pentru alegerea miresei lui Mihail al III-lea este și discursul funerar al lui Leon al VI-lea (886-912) la moartea tatălui său, Vasile I. Leon al VI-lea spunea că și mama lui participase la concurs⁹⁰, dar că Dumnezeu îi pregătise o altă soartă (chiar împăratul Mihail al III-lea a dat-o de soție lui Vasile, uzurpatorul și viitorul împărat) și de aceea nu a fost aleasă, deși îndeplinea pe deplin condițiile⁹¹.

„Un singur gând l-a ocupat pe stăpânul imperiului: să-i dea tatălui meu o tovarășă de viață. Dar un bărbat ca el trebuia unit cu cea mai frumoasă dintre toate; și a fost găsită această femeie, cea mai bună dintre femei. Născută într-o rasă care a cedat cu greu chiar și celui de rang suprem, în frumusețe și alte calități care împodobesc femeile, ea a excelat atât de mult încât nu poți să-ți imaginezi. Ea părea nici mai mult nici mai puțin, că ar fi păstrat, singură, splendoarea creației așa cum a ieșit din mâinile Domnului. Cine a avut vreodată o asemenea simetrie a brațelor, care un ten de o nuanță atât de perfectă, fără ceva ce ar părea de prisos sau inutil unui întreg de frumusețe? Ceea ce la alții trecea drept mare frumusețe, era taxat ca urățenie atunci când a apărut”⁹².

Chiar dacă concursul era pentru a găsi mireasa potrivită, nu mirele era cel care lua ultima decizie, cu o excepție: doar Theophilos și-a ales singur mireasa, desigur dintre candidatele selectate anterior de Euphrosyne. Concursul a fost organizat de mamele tinerilor împărați, cum a fost în cazul lui Constantin al VI-lea și Mihail al III-lea, de mama vitregă pentru Theophilos, iar pentru Staurakios probabil de către tatăl său. Mirii au fost toți tineri, ei erau deja coîmpărați, Mihail al III-lea avea 15 ani, Constantin al VI-lea 18, iar Staurakios probabil avea cam aceeași vârstă. Acest obicei, de a căuta mireasă pentru viitorul împărat printr-o paradă de fete aduse din întreg

⁸⁸ Herrin 2001, p. 222.

⁸⁹ Leonis Grammaticii 1842, p. 230. Informația se regăsește și la Georgius 1863, p. 1038.

⁹⁰ Vogt, Hausherr 1932, p. 54-55.

⁹¹ *Ibidem*, p. 52-53. Genesisos spune doar că Mihail al III-lea i-a dat lui Vasile o frumoasă tânără din nobila familie a lui Inger (Genesisos 1998, p. 98).

⁹² Vogt, Hausherr 1932, p. 53.

imperiul a continuat în secolului al IX-lea, adică și la începutul dinastiei macedonene.

Unii istorici consideră că acesta ar fi fost inaugurat de Irina din Atena, participând chiar ea la un astfel de concurs și organizând la rândul ei unul pentru fiul său, Constantin al VI-lea. Relatările acestor căutări finalizate cu alegerea miresei, dintre cele mai potrivite tinere aduse la curte, seamănă cu poveștile citite în copilărie, despre împăratul care căuta mireasă pentru fiul său și trimitea veste peste șapte mări și peste șapte țări pentru a le invita la palat pe cele mai frumoase și mai inteligente tinere. Dar seamănă și cu judecata lui Paris, mai ales în cazul lui Theophilos, care a folosit mărlul de aur pentru a-l da alesei sale⁹³. Și desigur ne amintește și de romanul popular din secolele XIII-XIV, *Belthrandos și Chrysantza*, în care personajul principal, Belthrandos, a folosit atunci când și-a ales mireasa, în loc de măr, o crenguță de aur⁹⁴. Probabil acest model circula în scrierile laice inspirate, mai mult sau mai puțin, de judecata lui Paris din Antichitate⁹⁵. Dar, mai există și modelul vetero-testamentar, apreciat de altfel de împărații iconoclaști, dacă ne gândim doar la regele David, care a fost luat drept model de Leon al III-lea când s-a intitulat „împărat și preot”. În *Cartea Esterei* (cap. 2, 1-18), împăratul Artaxerxe și-a căutat mireasă în locul reginei Vasti. În acest scop, au fost aduse în capitală, la Suza, fete tinere și frumoase din toate „țările regatului său”, printre care s-a aflat și Estera.

Fiind un concurs de candidate s-a căutat, în special, dar nu întotdeauna, *frumusețea* tinerei, adică să fie sănătoasă, să aibă un fizic plăcut, atrăgător, să fie inteligentă și capabilă să nască moștenitori de gen masculin. Sursele pomenesc totuși că au existat și anumite criterii după care se stabilea dacă o tânără putea participa sau nu la paradă, cum ar fi circumferința taliei, forma feței, mărimea piciorului, așa cum se menționează în cazul Theoderei din Paphlagonia, sau a miresei lui Mihail al III-lea. Aleasa căpăta prin această competiție o faimă și o strălucire aparte, necesară unei logodnice de împărat.

Candidatele au fost tinere din familii aristocrate: Maria din Amnia era fiica unui mare aristocrat sărăcit, din provincie, Theodora era nepoata strategului themei Armeniakon, Euphrosina era fiica fostului împărat Constantin al VI-lea și care trăise în mănăstire împreună cu mama ei, Eudokia Dekapolitissa aparținea familiei Dekapolites, iar mai târziu, soția lui Leon al

⁹³ Herrin 2001, p. 133.

⁹⁴ Beaton 1996, p. 111-113, 125-131.

⁹⁵ Astfel de romane populare se regăsesc în spațiul de limbă greacă, încă din secolele I-II d. Hr. Cele din perioada cruciadelor clasice și după cruciada a IV-a au suferit modificări, fiind influențate de modelul cavaleresc venit din Occident. Și cu romanul *Belthrandos și Chrysantza* s-a întâmplat la fel. Acesta s-a păstrat într-un singur manuscris, la Paris, și datează din secolul al XVI-lea, iar, după opinia specialiștilor, acesta ar fi varianta romanului din secolele XIII-XIV (Beaton 1996, p. 112-113).

VI-lea, fiul lui Vasile I, era din familia Martinakes⁹⁶. Ele, deși aristocrate prin origine, nu dețineau o putere politică importantă. Warren Treadgold susținea că tocmai acesta era și unul dintre motivele alegerii lor, pentru că acel concurs trebuia să scoată în evidență prestigiul tronului și al dinastiei⁹⁷. După Judith Herrin organizatorii concursului, adică părinții, încercau să creeze o imagine deosebită a ceea ce trebuia să însemne o căsătorie în familia imperială⁹⁸.

Familia miresei a beneficiat întotdeauna de pe urma căsătoriei, fiind răsplătită cu funcții și daruri. Sfântul Philaret, de exemplu, bunicul Mariei din Amnia, a primit un palat în capitală și un loc la curte, iar surorile ei au contractat căsătorii avantajoase cu persoane importante⁹⁹.

Un alt aspect interesant al căsătoriilor discutate, din perioada iconoclastă, este faptul că împărații, adică mirii, erau iconoclaști, în timp ce miresele s-au dovedit a fi iconofile, iar acest detaliu nu a constituit un impediment în alegerea lor. Împărații fie au trecut cu vederea, fie au încercat să controleze adeziunea soțiilor față de cultul icoanelor. Să nu uităm că două dintre ele, Irene și Theodora, au fost împărătesele care au restaurat cultul icoanelor. În cazul lor sunt relatate și câteva întâmplări legate de prezența icoanelor chiar în apartamentele lor și conflictele avute din această cauză cu soții lor¹⁰⁰.

Cu toate acestea, poziția împărăteselor nu era garantată decât prin nașterea de băieți, atât de doriți pentru continuitatea dinastiei. A fost cazul Mariei din Amnia, căsătorită cu Constantin al VI-lea, care pentru că născuse doar două fete a fost trimisă la mănăstire. Împăratul a renunțat la ea pentru că nu-și îndeplinesc importanta misiune, dar și pentru a se putea recăsători. Așadar, tot acest scenariu al paradei sau al concursului organizat nu garanta siguranța miresei și a rudelor acesteia la Curtea imperială, decât pentru o perioadă. Dacă aceasta nu rămânea însărcinată, sau naștea doar fete, nu mai era dorită și, pentru a avea totuși un moștenitor de gen masculin, se căuta o altă mireasă. Împărătesele care au reușit menținerea dinastiei și-au întărit poziția și au jucat un rol important ca soții, dar mai ales ca mame, în asigurarea viitorului fiilor lor, ca împărați, și în alegerea miresele acestora.

Cronici, scrieri hagiografice, creații populare, toate reflectă notorietatea acestui concurs de mirese, *ca-n povești*, pe parcursul secolelor VIII-IX. Din

⁹⁶ Acest din urmă exemplu a fost ultima manifestare a acestui obicei pitoresc.

⁹⁷ Treadgold 1979, p. 410.

⁹⁸ Herrin 2007, p. 173.

⁹⁹ Fourmy, Leroy 1934, p. 142-144.

¹⁰⁰ Despre cazul Irenei a se vedea notele 38, 39 și 40. În ce privește cazul Theodorei, Skylitzes relatează despre cum a fost dată în vileag de un bufon al palatului și cum împărăteasa s-a apărut în fața împăratului Teophilos. Vezi Skylitzes 2010, p. 51 și studiul despre domnia lui Theophylos în scrierile lui Genesisos și Skylitzes (Popa-Gorjanu 2015).

păcate, complicațiile dinastice din secolele următoare nu au mai permis organizarea unor astfel de parade pentru moștenitorii puterii imperiale.

Explanation of Figures

- Fig. 1.** Empress Zoe Porphyrogenita and her husband, Constantine IX Monomachos.
Fig. 2. Emperor John II Komnenos, his wife, Empress Irene (a) and their son, Alexios (b).
Fig. 3. The coronation of Emperor Michael IV (1034–1041). *Epithalamion Vatic. Graec*, 1851 manuscript (after Tsamakda 2002).

Abrevieri bibliografice

- Annales* 1895 – *Annales Regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a. 829 qui dicuntur Annales Laurissenses Maiores et Einhardi*, post editionem G. H. Pertzii, recognovit Fridericus Kurze, Hanovra, 1895.
- Beaton 1996 – Roderick Beaton, *The Medieval Greek Romance*, Londra, New York, 1996.
- Canonul Ortodoxiei* 2008 – Ioan I. Ică jr., *Canonul Ortodoxiei*, vol. I, *Canonul Apostolic al primelor secole*, București, 2008.
- Cedreni 1838 – Georgii Cedreni, *Historiarum Compendium*, Corpus Scriptorum Historiae Bizantinae (CSHB), tom 8, editio emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuhrii C. F., Instituta Auctoritate Academiae Litterarum Regiae, Borussicae, Continuata, Georgius Cedrenus, Tomus Alter, Bonnae, Impensis, 1838.
- Cedreni 1839 – Georgii Cedreni, *Historiarum Compendium*, Corpus Scriptorum Historiae Bizantinae (CSHB), tom 9, editio emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuhrii C. F., Instituta Auctoritate Academiae Litterarum Regiae, Borussicae, Continuata, Georgius Cedrenus, Tomus Alter, Bonnae, Impensis, 1839.
- Codoñer 2014 – Juan Signes Codoñer, *The Emperor Theophilos and the East, 829-842. Court and Frontier in Byzantium during the Last Phase of Iconoclasm*, Ashgate, 2014.
- Continuati* 2015 – *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur, Libri I-IV*, recensuerunt anglice verterunt indicibus instruxerunt Michael Featherstone et Juan Signes Codoñer, Boston, Berlin, 2015.
- David 2013 – Nicetas David, *The Life of Patriarch Ignatius*, text and translation by Andrew Smithies, with note by John M. Duffy, Washington, 2013.
- Eginhard 2001 – Eginhard, *Vita Karoli Magni. Viața lui Carol cel Mare*, ediție îngrijită, traducere, studiu introductiv și note de Anca Crivăț, București, 2001.
- Fourmy, Leroy 1934 – Marie-Henriette Fourmy, Maurice Leroy, *La Vie de S. Philarète*, în *Byzantion*, 9, 1934, p. 84-170.
- Garland 2014 – Lynda Garland, *Împărătesele Bizanțului. Femeile și puterea în Bizanț între anii 527-1204*, București, 2014.
- Genesisios 1998 – Genesisios, *On the Reigns of the Emperors*, translation and commentary by Anthony Kaldellis, Canberra, 1998.

- Georgius 1863 – *Chronicon breve quod ex variis chronographis et expositoribus decerpit concinnavitque Georgius Monachus Cognomine Hamartolus*, graece edidit Eduardus de Muralto, editio parisiensis juxta editionem principem, adjecta latina accurante et denuo recognoscente J.-P. Migne, tomus unicus, [Paris], 1863.
- Herrin 1982 – Judith Herrin, *Women and the Faith in Icons in Early Christianity*, în Raphael Samuel, Gareth Stedman Jones (ed.), *Culture, Ideology and Politics: Essay for Eric Hobsbawm*, New York, 1982, p. 56-83.
- Herrin 1992 – Judith Herrin, *Constantinople, Rome and Franks*, în Jonathan Shepard, Simon Franklin (ed.), *Byzantine Diplomacy: Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, Aldershot, 1992, p. 91-108.
- Herrin 2001 – Judith Herrin, *Women in Purple: Rulers of Medieval Byzantium*, Princeton, Oxford, 2001.
- Herrin 2007 – Judith Herrin, *Byzantium: A Surprising Life of a Medieval Empire*, Princeton, Oxford, 2007.
- Herrin 2013 – Judith Herrin, *Unrivalled Influence: Women and Empire in Byzantium*, Princeton, Oxford, 2013.
- Herrin 2014 – Judith Herrin, *Les femmes de la cour à Byzance*, în Élisabeth Malamut, Andréas Nicolaïdès (coord.), *Impératrices, princesse, aristocrates et saintes souveraines. De l'Orient chrétien et musulman au Moyen Âge et au début des Temps modernes*, Aix-en-Provence, 2014, p. 55-68.
- Ignatios 1998 – *The Life of the Patriarch Tarasios by Ignatios Deacon (BHG 1698)*, introduction, text, translation and commentary by Stephanos Ephythmiadis, Londra, New York, 1998.
- Ioan Gură de Aur 2003 – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Facere*, traducere din limba greacă veche și note de Dumitru Fecioru, București, 2003.
- Ioan Gură de Aur 2004 – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cateheze maritale. Omiliile la căsătorii*, traducere din limba greacă veche de Marcel Hancheș, Sibiu, 2004.
- Ioan Gură de Aur 2007 – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Ana. Omiliile la David și Saul. Omiliile la Serafimi*, traducere din limba greacă veche și note de Dumitru Fecioru, București, 2007.
- Ioan Gură de Aur 2020 – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Tălcuire la Epistolele I și II către Timotei, către Tit și către Filimon*, traducere din limba greacă veche de Veniamin Costachi, ediție îngrijită de Ștefan Voronca, Andreea Stănciulescu și Petre Caraiani, Iași, 2020.
- Le Jan 2011 – Régine Le Jan, *Marriage et relations internationales: l'amitié en question?*, în *Le relazioni internazionali nell'alto medioevo*, Spoleto, 2011, p. 189-222.
- Léon le Sage 1934 – *Les Nouvelles de Léon le Sage*, traduction de C. A. Spulber, Cernăuți, 1934.
- Leonis Grammaticii 1842 – Leonis Grammaticii, *Chronographia* ex recognitione Immanuelis Bekkeri, accedit Eustathii *De Capta Thessalonica Liber*, Bonnae, Impensis, 1842.
- Mango 1986 – Cyril Mango, *The Art of the Byzantine Empire 312-1453*, Toronto, 1986.

- McCormick 1987 – Michael McCormick, *Eternal Victory. Triumphal Rulership in Late Antiquity. Byzantium and the Early Medieval West*, Cambridge, 1987.
- McCormick 2000 – Michael McCormick, *Împăratul*, în Gulielmo Cavallo (ed.), *Omul bizantin*, traducere de Ion Mircea, posfață de Claudia Țița-Mircea, București, 2000, p. 263-289.
- Meyendorff 1990 – John Meyendorff, *Christian Marriage in Byzantium: The Canonical and Liturgical Tradition*, în *DOP*, 44, 1990, p. 99-107.
- MGH 1892 – *Codex Carolinus*, vol. VIII, în *Epistolae Merovingici et Karolini aevi*, Tomus I, edidit Societatis Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi, inest tabula, Berlin, 1892.
- Neil 2016 – Bronwen Neil, *Regarding Women on the Throne: Representations of Empress Eirene*, în Bronwen Neil, Lynda Garland (ed.), *Questions of Gender in Byzantine Society*, New York, 2016, p. 56-83.
- Nikephoros 1990 – Nikephoros Patriarch of Constantinople, *Short History*, text, translation and commentary by Cyril Mango, Washington, 1990.
- Popa-Gorjanu 2015 – Cornelia Popa-Gorjanu, *Skylitzes și Genesios despre împăratul Theophylos*, în *Terra Sebus*, 7, 2015, p. 285-299.
- Porphyrogénète 1967 – Constantin VII Porphyrogénète, *Le livre des cérémonies*, tome II, Livre I, Chapitres 47 (38)-92 (83), texte établi et traduit par Albert Vogt, Paris, 1967.
- Rosenqvist 1986 – *The Life of St. Irene Abbess of Chrysobalanton*, a critical edition with introduction, translation, notes and indices by Jan Olaf Rosenqvist, Uppsala, 1986.
- Schreiner 1991 – P. Schreiner, *Réflexions sur la famille impériale à Byzance (VIIIe-Xe siècles)*, în *Byzantion*, 61, 1991, 1, p. 181-193.
- Scriptorum* 1829 – *Scriptorum*, tomus II, în *Monumenta Germaniae Historica* auspiciis Societatis Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi edidit Georgius Henricus Pertz, Hanovra, 1829.
- Sherry 2011 – Kurt Sherry, *Kassia the Nun in Context: The Religious Thought of a Ninth-Century Byzantine Monastic*, Piscataway, 2011.
- Skylitzes 2010 – John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811–1057*, translated by John Wortley with Introductions by Jean-Claude Cheynet and Bernard Flusin and notes by Jean-Claude Cheynet, Cambridge, 2010.
- Stevenson 1983 – Kenneth W. Stevenson, *Nuptial Blessing: A Study of Christian Marriage Rites*, New York, 1983.
- Studitae* 1992 – Georgios Fatouros (ed.), *Theodori Studitae Epistulae, Pars I: Prolegomena et textum*, Berlin, New York, 1992.
- Talbot 1988 – Alice-Mary Talbot (ed.), *Byzantine Defenders of Images: Eight Saints Lives in English Translation*, New York, 1988.
- Teofan 2012 – Sfântul Teofan Mărturisitorul, *Cronografia*, traducere din limba greacă, studiu introductiv și note de Mihai Țipău, București, 2012.
- Treadgold 1975 – Warren T. Treadgold, *The Problem of the Marriage of the Emperor Theophilus*, în *GRBS*, 16, 1975, 3, p. 325-342.
- Treadgold 1979 – Warren T. Treadgold, *Bride-Shows of the Byzantine Emperors*, în *Byzantion*, 49, 1979, p. 395-413.

Cornelia Popa-Gorjanu

- Treadgold 1982 – Warren Treadgold, *The Unpublished Saint's Life of the Empress Irene*, in *ByzF*, 8, 1982, p. 237-251.
- Tsamakda 2002 – Vasiliki Tsamakda, *The Illustrated Chronicle of Ioannes Skylitzes in Madrid with 604 Illustrations*, Leiden, 2002.
- Vikan 1990 – Gary Vikan, *Art and Marriage in Early Byzantium*, in *DOP*, 44, 1990, p. 145-163.
- Vogt, Hausherr 1932 – Albert Vogt, Irénée Hausherr, *Oraison funèbre de Basile I, par son fils Léon VI, le Sage*, in *OC*, XXVI, 1, 1932, 77, p. 1-77.
- Walter 1979 – Christopher Walter, *Marriage Crowns in Byzantine Iconography*, in *Zographie*, 10, 1979, p. 83-91.
- Zonarae 1897 – Ioannis Zonarae, *Epitomae Historiarum, Libri XIII-XVIII*, edidit Theodorus Büttner-Wobst, Bonn, 1897.

LISTA ABREVIERILOR

- Abgadiyat** – Abgadiyat. Brill. Writing and Scripts Center (Bibliotheca Alexandrina).
- ACD** – Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis. University of Debrecen.
- Acmeology** – Acmeology. Mezhdunarodnoy akademii akmeologicheskikh nauk, Rossiyskoy akademii obrazovaniya, kafedry akmeologii i psikhologii professional'noy deyatel'nosti Akademii pri Prezidente RF (RANKhiGS), Tsentra akmeologicheskikh issledovaniy. Moscova.
- ActaAC** – Acta Archaeologica Carpathica. Polish Academy of Arts and Sciences. Cracovia.
- ActaMN** – Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
- ActaMP** – Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
- AD** – Archaeological Dialogues. Cambridge.
- AÉ** – Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
- AI** – Amazonia Investiga. Editorial Primate. Colombia.
- AIIAI/AIIX** – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași). Iași.
- AIIGB** – Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”. Series Historica. Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca.
- AKÖG** – Archiv für Kunde österreichischen Geschichts-Quellen. Wien.
- Alt Schaessburg** – Alt Schaessburg. Muzeul de Istorie Sighișoara.
- AnAcad** – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Academia Română. București.
- AnB** – Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Național al Banatului. Timișoara.
- Angustia** – Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
- Antinomies** – Institute of Philosophy and Law Ural Branch of the Russian Academy of Sciences. Ekaterinburg.
- Antiquity** – Antiquity. Durham University.
- Apulum** – Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.

Lista abrevierilor

- ArchKözl** – Archaeologiai Közlemények. Pesten.
- ArchMéd** – Archéologie médiévale. Centre de Recherches Archéologiques Médiévales. Caen.
- ArhMold** – Arheologia Moldovei. Institutul de Arheologie Iași.
- Arkheologiya** – Arkheologiya. Kiev.
- Arrabona** – Arrabona. Xántus János Múzeum. Győr.
- AS** – Annals of Science. Taylor & Francis. Abingdon-on-Thames (UK).
- Astra Sabesiensis** – Astra Sabesiensis. Despărțământul Astra „Vasile Moga” Sebeș.
- ASUI** – Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Istorie. Iași.
- ATF** – Acta Terrae Fogarasiensis. Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”. Făgăraș.
- AUASH** – Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- AUASP** – Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- AUB** – Analele Universității București. Istorie. Universitatea București.
- AUVT** – Annales d’Université Valahia Târgoviște, Section d’Archeologie et d’Histoire. Târgoviște.
- AVSL** – Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
- BAM** – Bibliotheca Archaeologica Moldaviae. Iași.
- Banatica** – Banatica. Muzeul Banatului Montan. Reșița.
- BAR** – British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
- BarbSz** – Barbarikumi Szemle. University of Szeged.
- BB** – Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
- BCȘS** – Buletinul Cercurilor Științifice Studentești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BerRGK** – Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
- BiblThrac** – Biblioteca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
- BICS** – Bulletin of the Institute of Classical Studies. Institute of Classical Studies. The University of London’s School of Advanced Study. London.
- BI-PSA** – Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie. Tulcea.
- BMA** – Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.

BMN	– Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMRBC	– Buletinul Muzeului Regional al Basarabiei din Chișinău.
BMS	– Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
Boabe de grâu	– Boabe de grâu. Revistă de cultură. București.
BS	– Bibliotheca Septemcastrensis. Institutul pentru Cercetarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European. Sibiu.
BSNR	– Buletinul Societății Numismatice Române. Societatea Numismatică Română. București.
BULR	– Boston University Law Review. Boston University School of Law. Boston (Massachusetts).
Brukenthal	– Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
Byzantion	– Byzantion. Revue Internationale des Études Byzantines. Peeters Publishers. Louvain.
ByzF	– Byzantinische Forschungen. Internationale Zeitschrift für Byzantinistik. Amsterdam.
Bylye Gody	– Bylye Gody. Cherkas Global University Press. Washington.
BYULR	– Brigham Young University Law Review. J. Reuben Clark Law School. Provo (Utah).
CACS	– Central Asia and the Caucasus Studies. The Ministry of Foreign Affairs of Islamic Republic of Iran. Tehran.
CAF/FHA	– Cahiers d'Archéologie Fribourgeoise. Freiburger Hefte für Archäologie. Zürich.
CAH	– Communicationes archaeologicae Hungariae. Budapest.
Caietele ARA	– Caietele Ara. Asociația „Arhitectură. Restaurare. Arheologie”. București.
Caietele CIVA	– Asociația Cercul de Istorie Veche și Arheologie, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
Calitatea vieții	– Calitatea vieții. Institutul de Cercetare a Calității Vieții. București.
CASS	– Canadian-American Slavic Studies. Brill. Leiden.
CCA	– Cronica cercetărilor arheologice. cIMEc. București.
CCDJ	– Cultură și civilizație la Dunărea de Jos. Călărași.
CEJC	– Central European Journal of Geosciences.
CH	– Construction History. The Construction History Society. Ascot (UK).
CI	– Cercetări istorice. Muzeul de Istorie a Moldovei. Iași.
Concept	– Concept. Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică „I. L. Caragiale” din București (UNATC). București.

Lista abrevierilor

- CR** – Caietele restaurării. Asociația Art Conservation Support. București.
- Crisia** – Crisia. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
- CSMÉ** – A Csíki Székely Múzeum Évkönyvei. Muzeul Secuiesc al Ciucului. Miercurea Ciuc.
- CSP** – Canadian Slavonic Papers. Taylor & Francis. Abingdon-on-Thames (UK).
- Dacia** – Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I (1924)-XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
- DLJ** – Duke Law Journal. Duke University School of Law. Durham (North Carolina).
- DLR** – Denver Law Review. University of Denver Sturm College of Law. Denver (Colorado).
- Dolgozatok** – Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem – és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
- DOP** – Dumbarton Oaks Papers. Dumbarton Oaks. Trustees for Harvard University.
- Drobeta** – Drobeta. Seria Etnografie. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta-Turnu Severin.
- DSȘ** – Dări de Seamă ale Ședințelor. Comitetul Geologic. Institutul Geologic. București.
- EMúz** – Erdélyi Múzeum. Erdélyi Múzeum az Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár (Cluj).
- EphNap** – Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca.
- Eurasia Antiqua** – Eurasia Antiqua. Deutsches Archäologisches Institut Eurasien-Abteilung. Berlin.
- FK** – Földtani Közlöny. Budapest.
- FK** – Földrajzi Közlemények. Magyar Földrajzi Társaság.
- FolArch** – Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
- FVL** – Forschungen zur Volks -und Landeskunde, Sibiu.
- GAS** – Geophysical Research Abstract. European Geosciences Union (EGU).
- Gemina** – Gemina. Revista Muzeului Bănățean din Timișoara.
- Geoarchaeology** – Geoarchaeology. An International Journal.
- GRBS** – Greek, Roman and Byzantine Studies. Duke University. Durham.
- Harvard LR** – Harvard Law Review. Harvard Law School. Cambridge (Massachusetts).
- HC** – Historia Constitucional. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales de Madrid, adscrito al Ministerio español de la Presidencia, y el Seminario de Historia

- Constitucional “Martínez Marina” de la Universidad de Oviedo.
- Hierasus** – Hierasus. Muzeul Județean Botoșani.
- Historica** – Historica. Centrul de Istorie, Filologie și Etnografie din Craiova.
- HK** – Hadtörténelmi Közlemények (Évnegyedes folyóirat a magyar hadi történetírás fejlesztésére). Quarterly of Military History. Budapest.
- HLR** – Houston Law Review. University of Houston Law Center. Houston (Texas).
- HR** – Historical Research. Institute of Historical Research. University of London.
- HT** – The History Teacher. Society for History Education. Long Beach (California).
- IAA** – Istoriko-arkheologicheskij al'manakh. Armavir, Krasnodar. Moscova.
- Ialomița** – Ialomița. Studii și cercetări de arheologie, istorie, etnografie și muzeologie. Muzeul Județean Slobozia.
- IGC** – International Geological Congress. Prague.
- Istros** – Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
- JAHA** – Journal of Ancient History and Archaeology. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Universitatea Tehnică Cluj-Napoca.
- JAMÉ** – A Jóna András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza.
- JAS** – Journal of Archaeological Science. Elsevier.
- J. Biogeogr.** – Journal of Biogeography. Edited by Michael N. Dawson.
- JIA** – The Journal of Indian Art. W. Griggs & Sons. London.
- JKKCC** – Jahrbuch der Kaiserl. Königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien.
- JLSt** – Journal of Lithic Studies. Edinburgh.
- JSFU** – Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. Siberian Federal University. Krasnoyarsk.
- JWP** – Journal of World Prehistory. Kluwer Academic.
- Kavkazskii sbornik** – Kavkazskii sbornik. MGIMO MID Rossii. Moscova.
- Közlemények** – Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
- Kratkie** – Kratkie soobshcheniya Instituta arkheologii. Institute of Archaeology Russian Academy of Sciences. Moscova.
- LCP** – Law and Contemporary Problems. Duke University School of Law. Durham (North Carolina).
- LȘ** – Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.

Lista abrevierilor

- Marisia** – Marisia. Studii și Materiale. Muzeul Județean Mureș. Târgu Mureș.
- Marmatia** – Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Baia Mare.
- Materialy** – Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii. Tavria.
- MCA** – Materiale și Cercetări Arheologice (serie nouă). Academia Română. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. București.
- MemEthno** – Memoria Ethnologica. Centrul Județean Pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Liviu Borlan Maramureș. Baia Mare.
- Mittheilungen** – Mittheilungen der K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien.
- MJSS** – Mediterranean Journal of Social Sciences. Rome.
- MLJ** – Mississippi Law Journal. The University of Mississippi School of Law. Oxford (Mississippi).
- MLR** – Michigan Law Review. University of Michigan Law School. Ann Arbor (Michigan).
- MN** – Munții Noștri. București.
- MT** – Mediaevalia Transilvanica. Muzeul Județean Satu Mare.
- MTA** – Multimedia Tools and Applications. Springer.
- MuzNaț** – Muzeul Național de Istorie a României. București.
- NAV** – Nizhnevolzhskij arkheologicheskij vestnik [The Lower Volga Archaeological Bulletin]. Volgograd State University.
- Nemvs** – Nemvs. Alba Iulia.
- NLO** – Novoe literaturnoe obozrenie. Moscova.
- NPNP** – Novoe proshloe / The New Past. Southern Federal University. Rostov-on-Don.
- NULR** – Northwestern University Law Review. Northwestern University Pritzker School of Law. Chicago (Illinois).
- NumKözl** – Numizmatikai Közlöny. Budapesta.
- OC** – Orientalia Christiana. Roma.
- ONV** – Omskiy nauchnyy vestnik. Omsk.
- OSR** – Obshchestvo. Sreda. Razvitie (Terra Humana). Tsentr nauchno-informatsionnykh tekhnologii Asterion. Sankt-Petersburg.
- ÖZBH** – Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen. Wien.
- PA** – Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Alba. Alba Iulia.
- Palynology** – Palynology. The Palynological Society.
- PL** – Ural State Pedagogical University. Ekaterinburg.

Pontica	– Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie. Constanța.
PR	– The Polish Review. Polish Institute of Arts and Sciences of America. New York.
Probleme economice	– Probleme economice. Organ al Comitetului Superior Economic. București.
PZ	– Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QR	– Quaestio Rossica. Ural Federal University. Ekaterinburg.
Quat.Int	– Quaternary International. The Journal of International Union for Quaternary Research. Elsevier.
RA	– Revista Arhivelor. Arhivele Naționale ale României. București.
RB	– Revista Bistriței. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud. Bistrița.
Realitatea ilustrată	– Realitatea ilustrată (sau Lucrurile așa cum le vedem cu ochii). Cluj (1927-1928), ulterior București.
RECEO	– Revue d'études comparatives Est-Ouest. Institut des Sciences Humaines et Sociales. Paris.
REF	– Revista de etnografie și folclor. București.
RESEE	– Revue des Etudes Sud-Est Européennes. Academia Română. București.
RevArh	– Revista Arheologică. Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei. Chișinău.
Revue du Nord	– Revue du Nord. Archéologie. Revue d'Histoire et d'Archéologie des Universités du Nord de la France. Lille.
RHSEE/RESEE	– Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	– Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RJMD	– Romanian Journal of Mineral Deposits. București.
RM	– Revista Muzeelor. București.
RMI	– Revista Monumentelor Istorice. Institutul Național al Patrimoniului. București.
RN	– Revue Numismatique. Société française de numismatique.
RossArk	– Rossijskaya Arkheologiya. Institute of Archaeology, Russian Academy of Sciences. Moscova.
Rossiya i ATR	– Rossiya i ATR. Institut istorii, arkheologii i etnologii narodov Dal'nego Vostoka vo Vladivostoke.

- RR** – Dal'nevostochnoye otdeleniye Rossiyskoy akademii nauk. Vladivostok.
RREI – The Russian Review. University of Kansas. Lawrence.
RRH – Revue Roumaine d'Études Internationales. Academia Română. București.
RRHA – Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
Rusin – Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux-Arts. Academia Română. București.
SA – Obshchestvennoy assotsiatsiyey „Rus” (Kishinev). Tomskiy gosudarstvennyy universitet. Tomsk.
SAI – Sovetskaya Arkheologiya. Moscova.
SAO – Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice din România. București.
Sargetia – Studia et Acta Orientalia. Societatea de Științe Istorice și Filologice din RPR. București.
SCIATMC – Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane. Deva.
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istoria Artei. Teatru, Muzică, Cinematografie. Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”. București.
SCN – Studii și cercetări de istoria veche (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie). București.
SCȘMI – Studii și cercetări de numismatică. Institutul de Arheologie București.
SGEM – Sesiunea de Comunicări Științifice ale Muzeelor de Istorie. București.
SlovArch – SGEM. International Multidisciplinary Scientific GeoConference. Conference Proceedings. Sofia, Albena.
SMANS – Slovenská Archeológia. Archeologický ústav SAV. Nitra.
SMIM – Southampton Monographs in Archaeology, new series. Southampton.
SN – Studii și materiale de istorie medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. București.
SoveEtno – Schäßburger Nachrichten. HOG Informationsblatt für Schäßburger in aller Welt. Heilbronn.
SP – Sovetslaya Etnografiya (1931-1991) (vezi și Etnograficheskoe Obozrenie). N. N. Miklukho-Maklai Institute of Ethnology and Anthropology of the Russian Academy of Sciences. Moscova.
SP – Studii de Preistorie. Asociația Română de Arheologie. București.

StComCaransebeș	– Studii și Comunicări de Istorie și Etnografie (continuă cu Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie - Istorie), Caransebeș.
StComSibiu	– Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	– Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
STP	– Slavery: Theory and Practice. Cherkas Global University Press. Washington.
Stratum plus	– Stratum plus. Archaeology and Cultural Anthropology. Chișinău.
Studii	– Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
Studime Historike	– Studime Historike. Universiteti Shtetëror i Tiranës. Institutu i Historisë dhe i Gjuhësisë. Tirana.
SUBBB	– Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Series Biologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
SUBBG	– Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Series Geologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
SUCSH	– Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
SV	– Sotsiologiya vlasti. Rossiyskaya akademiya narodnogo khozyaystva i gosudarstvennoy sluzhby pri Prezidente Rossiyskoy Federatsii. Moscova.
Terra Sebus	– Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
TESG	– Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Royal Dutch Geographical Society. Utrecht.
The Celator	– The Celator: Journal of Ancient and Medieval Coinage. Lancaster (Pennsylvania).
Thraco-Dacica	– Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Tibiscum	– Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie. Muzeul Regimentului Grăniceresc din Caransebeș.
TLR	– Tulsa Law Review. The University of Tulsa College of Law. Tulsa (Oklahoma).
TxLR	– Texas Law Review. University of Texas at Austin School of Law. Austin (Texas).
Transilvania	– Transilvania. Centrul Cultural Interetnic Transilvania. Sibiu.
TV	– Tyuremnyy vestnik. Izdanie Glavnogo tyuremnogo upravleniya. Sankt-Petersburg.
Tyragetia International	– Tyragetia International, serie nouă. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	– Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov.

Lista abrevierilor

- UCLR** – The University of Chicago Law Review. The Law School of the University of Chicago. (Illinois).
- UCLALR** – UCLA Law Review. UCLA School of Law and the Regents of the University of California. Los Angeles (California).
- UPA** – Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
- VDB-MB** – Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbau-Museum Bochum. Bochum.
- Vestnik instituta** – Vestnik instituta: prestuplenie, nakazanie, ispravlenie. Vologodskii institut prava i ekonomiki Federal'noi sluzhby ispolneniya nakazanii. Vologda.
- Vestnik SPb** – Vestnik Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo instituta kul'tury. Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy institut kul'tury. Sankt-Petersburg.
- Vestnik Tomskogo** – Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Istoriya. Tomskiy gosudarstvennyy universitet. Tomsk.
- VHA** – Vegetation History and Archaeobotany. The Journal of Quaternary Plant Ecology, Palaeoclimate and Ancient Agriculture. Official Organ of the International Work Group for Palaeoethnobotany.
- VKZ** – Vserossiiskii kriminologicheskii zhurnal/Russian Journal of Criminology. Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education Baikal State University. Irkutsk.
- VLR** – Vermont Law Review. Vermont Law School. South Royalton (Vermont).
- WASJ** – World Applied Sciences Journal, (Education, Law, Economics, Language and Communication). International Digital Organization for Scientific Information. Pakistan.
- WLJ** – Washburn Law Journal. Washburn University School of Law. Topeka (Kansas).
- WLR** – Washington Law Review. University of Washington School of Law. Seattle (Washington).
- WMLR** – William & Mary Law Review. William & Mary Law School. Williamsburg (Virginia).
- WNELRW** – Western New England Law Review. Western New England University. School of Law Springfield (Massachusetts).
- WSNC** – World of the Slavs of the North Caucasus. Krasnodarskii gosudarstvennyi universitet. Krasnodar.
- YLJ** – The Yale Law Journal. Yale Law School. Danvers (Massachusetts).
- Ziridava** – Ziridava. Studia Archaeologica. Muzeul Județean Arad.

ZMY

– Zhurnal ministerstva yustitsii. Tipografiya pravitel'stvuyushchego senata. Sankt-Petersburg.

Zographe

– Zographe. Revue d'art Médiévale. Institute d'histoire de l'art. Faculté de Philosophie. Belgrad.